

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA FILOZOFIJO
ENOPREDMETNI

DEJAN SAVIĆ

ZELENA DRŽAVA
ZAGOVOR EKOLOŠKE DRŽAVE NA TEMELJU TEORIJE PRAVIČNOSTI
JOHNA RAWLSA

DIPLOMSKO DELO

MENTOR: doc. dr. IGOR PRIBAC
SOMENTOR: dr. LUKA OMLADIČ

LJUBLJANA, JUNIJ, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA FILOZOFIJO
ENOPREDMETNI

DEJAN SAVIĆ

»Delo je pripravljeno v skladu s Pravilnikom o podeljevanju Prešernovih nagrad študentom, pod mentorstvom doc. dr. Igorja Pribca in asist. dr. Luke Omladiča.«

ZELENA DRŽAVA
ZAGOVOR EKOLOŠKE DRŽAVE NA TEMELJU TEORIJE PRAVIČNOSTI
JOHNA RAWLSA

DIPLOMSKO DELO

MENTOR: doc. dr. IGOR PRIBAC
SOMENTOR: dr. LUKA OMLADIČ

LJUBLJANA, JUNIJ, 2010

Zelena država – zagovor ekološke države na temelju teorije pravičnosti Johna Rawlsa

Človeštvo se nahaja v ekološki krizi, ki izziva naše ustaljene načine političnega mišljenja in delovanja. Ekološka kriza nas spodbuja, da vzamemo v premislek vprašanje okoljevarstva tudi v razpravah politične filozofije. Teorija pravičnosti Johna Rawlsa vzpostavlja sistem pravičnosti kot poštenosti, ki ureja odnose v družbi na temelju svobode in enakosti med enakopravnimi državljani. Vpeljemo idejo zelene države, ki si zada s pomočjo koncepta pravičnosti do prihodnjih generacij, utemeljiti ukrepe za zaščito okolja. K znanim predpostavkam Rawlsovega rezoniranja dodamo še komponento časa in okolja kot skupno vez med ljudmi iz različnih časovnih obdobj. Tako s konceptom pravičnosti kot poštenosti omogočimo, da ga uporabimo na področju politik za zaščito okolja. Zelena država temelji na načelih pravičnosti do prihodnjih generacij. Generacijo, ki živi danes, postavimo v odnos z generacijami, ki bodo živele v bližnji in manj bližnji prihodnosti. Čas razumemo kot eno izmed arbitrarnih okoliščin, ki ne sme biti temelj za razlikovanje med ljudmi. Zavzemanje za pravičnost kot poštenost, hkrati pomeni podpiranje učinkovitih ukrepov institucij za zaščito okolja. Načela pravičnosti zahtevajo trajnostni razvoj.

The Green State – defense of the ecological state on the basis of John Rawls theory of justice

Humanity is faced with ecological crisis, which challenges our established political thought and practice. Ecological crisis encourages us to take into consideration the issue of environment in discussions of political philosophy. John Rawls theory of justice, establishes a system of justice as fairness, which regulates the relations in a society based on freedom and equality between equal citizens. We introduce the idea of green state that aims through the concept of justice to future generations, to justify measures in favor of protecting the environment. By adding the component of time and the environment to well known Rawls's assumptions, as a common bond between people from different time periods, we broaden the concept of justice as fairness, so that it allows us to use it in environmental protection policies. Green state is based on the principles of justice to future generations. Generation alive today, is put into a relationship with the generations that will live in the near and less near future. Time is understood as one of the arbitrary circumstances that may not be the basis for the distinction between human beings. Commitment to justice as fairness, at the same time means commitment to the institutions that are supporting effective measures for protection of the environment. Principles of fairness require sustainable development.

Zahvaljujem se mentorjema doc.dr. Igorju Pribcu in dr. Luku Omladiču za vsebinsko odprtost in spodbujanje avtonomnega raziskovanja. Za neutrudno podporo in spodbujanje sem hvaležen Nini in obema Alešoma. Brez odločnih staršev in sestre Slobodanke, ter sistema socialne države v Sloveniji, pa tega dela sploh nikoli ne bi bilo.

Kazalo

1. UVOD	6
2. ZELENA DRŽAVA	15
2.1. Ekološka filozofija zelene države.....	15
2.2. Radikalni ukrepi za zaščito okolja.....	19
3. PRAVIČNOST IN ZELENA DRŽAVA	23
3.1. Liberalna ureditev	23
3.2. John Rawls – Teorija pravičnosti	25
3.2.1. Izhodiščni položaj	27
3.2.2. Načela pravičnosti	31
3.2.3. Načelo enake svobode	32
3.2.4. Načelo razlike.....	35
3.2.5. Primarne dobrine	39
3.2.6. Pravičnost do prihodnjih generacij.....	41
3.3. Nozickova kritika teorije pravičnosti	48
4. IZZIVI ZELENE DRŽAVE	53
4.1. Demokratična legitimnost zelene države.....	54
4.2. Zelena država v mednarodnem prostoru	55
4.3. Zelena država in svoboda trga	57
5. ZAKLJUČEK.....	60
6. DODATEK	61
LITERATURA	62

1. UVOD

Leta 2007 je novo vodstvo nekdanje vladajoče liberalne stranke prejelo v obravnavo predlog zakona. Dokument, ki ga je pripravil strankin podmladek, se je imenoval Zakon o zelenem javnem naročanju (ZZJN). Šlo je za predlog sprememb tedanjega zakona, ki je predvideval, da bi odslej pri javnih naročilih bilo nujno potrebno upoštevati okoljske kriterije pri odločanju za najustreznejšega ponudnika blaga, storitev in gradenj. Ko država prenavlja vozi park, gradi bolnišnico, obnavlja šolo ali pa gradi stadion, načeloma velja, da izbere ponudnika, ki ponuja najvišjo kakovost za najboljšo ceno. Zakon o zelenem javnem naročanju, pa bi vsem porabnikom proračunskega denarja naložil, da morajo izbrati tisto blago, storitve in gradnje, ki poleg obstoječih kriterijev o kakovosti in ekonomičnosti, zagotavlja tudi ekološkost naročila, oziroma čim manjši negativni vpliv na okolje.

»Zelena javna naročila zajemajo področja, kot so nakup energetske učinkovitih računalnikov in stavb, pisarniške opreme, narejene iz lesa, ki je okoljsko trajnosten, recikliranega papirja, električnih avtomobilov, okolju prijaznega javnega prevoza, ekološke hrane v menzah, elektrike iz obnovljivih virov energije, klimatskih sistemov, ki ustrezajo vrhunskim okoljskim rešitvam. Pri zelenih javnih naročilih gre tudi za dajanje zglada in vplivanje na trg.«¹

Subjektov, ki bi jih ZZJN obvezal ne bi bilo malo. *»Naročnikov zavezanih po Zakonu o javnem naročanju je v Sloveniji skupaj več kot 2000, ki skupaj v postopkih oddaje javnih naročil porabijo več kot polovico državnega proračuna.«²* Predlog ZZJN veleva, da naj se pri kriterijih za izbiro naročila, enako vlogo kot ekonomičnosti, dalo tudi načelu ekološkosti naročila. S tem bi država prisilila ponudnike storitev, da bi začeli tekmovati v ponudbi blaga, storitev in gradenj, ki bi imele čim manjši negativni vpliv na okolje. *»S tem ko svojo kupno moč uporabljajo pri odločanju za tak nakup blaga in storitev, ki upošteva tudi okolje, lahko precej prispevajo k trajnostnemu razvoju.«³*

Zakon bi imel vrsto pozitivnih učinkov: podjetja, ki si že prizadevajo za zmanjševanje okoljske škode, bi bila dodatno spodbujana. Tista, ki ustvarjajo okoljsko škodo pa bi bila v

¹ Kupujte zeleno! Priročnik o ekološkem – okolju prijaznem – javnem naročanju, Evropska komisija, http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/buying_green_handbook_sl.pdf; 28.12.2009.

² Branko Kašnik, Splošno o javnih razpisih, Ištitut za javno-zasebno partnerstvo <http://pppforum.si/javni-razpisi/splosno-o-javnih-razpisih.html>; 20.12.2009.

³ Kupujte zeleno!

deprivilegiranem položaju. To bi podjetja, ki sodelujejo pri javnih naročilih, prisililo, da se začnejo reformirati v skladu z načeli trajnostnega razvoja in zmanjšajo svoj negativni vpliv na okolje. »Javni naročniki lahko s spodbujanjem zelenih javnih naročil industrijo dejansko spodbudijo k razvoju zelenih tehnologij.«⁴ Uveljavljanje zakona bi okrepilo nastajajoči trg ponudnikov ekoloških izdelkov, storitev in gradenj. Ne nazadnje bi tak zakon pripomogel k povečanju osveščenosti o nujnosti zmanjševanja škodljivih vplivov na okolje. Petintrideset tisoč zaposlenih v javni upravi, bi dobilo znanje in zavest o pomenu zniževanja negativnih vplivov na okolje.⁵ Prav gotovo bi mnogi trajnostne nakupovalne prakse prenesli tudi v zasebna življenja, kar bi še dodatno okrepilo pozitivne učinke ZZJN.

Liberalna stranka, ki danes predstavlja tvorni del vladne koalicije, je predlog zakona zavrnila. Najprej z argumentom, da bi zakon povzročil preveč negotovanja pri županih, nato pa z razlogom, da v letu pred volitvami za opozicijsko stranko ni pravi čas za vložitev zakona. Odločili so se, da bodo trivrstični odstavek o zelenem javnem naročanju vključili v čez dvesto stranski program stranke za volitve 2008⁶. O zakonu o zelenem javnem naročanju ali njegovih različicah po volitvah in vstopu v vlado, iz te stranke še ni bilo slišati.

Zakaj je liberalna stranka zadržana do zelenega javnega naročanja? Gre za načelno nasprotovanje ali zgolj za pomanjkanje interesa? Če se stranka navdihuje pri libertarni politični tradiciji, je možno, da na načelni ravni nasprotuje projektu zelene države. A kot bomo kasneje videli, libertarnost ne pomeni nujno nasprotovanja državnemu posredovanju za zaščito okolja. Če je njeno jedro v egalitarni struji liberalizma, potem je njeno nasprotovanje, kot bomo skušali pokazati, še manj utemeljeno. Razpravo o odnosu liberalcev do zaščite okolja bomo opravili kasneje (poglavje 3.3. in 4.3). Zdaj pa se nekoliko ustavimo ob načelih, ki tvorijo koncept zelenega javnega naročanja.

Snovalci predloga ZZJN so prepričani, da mora država prevzeti odgovornost za onesnaževanje okolja in ustrezno ukrepati. Prepričani so, da je onesnaževanje okolja škodljivo predvsem za ljudi. Degradacija okolja zmanjšuje kakovost življenja in ogroža zdravje prebivalcev. Prekomerno izkoriščanje naravnih virov, ki prispeva k antropogenim podnebnim

⁴ Na istem mestu.

⁵ Število zaposlenih se v zadnjih letih ni bistveno spremenilo:
<http://e-uprava.gov.si/ispo/zaposleni/zacetna.ispo>, 26.1.2010.

⁶ Program LDS, sprejet na enajstem kongresu LDS 7. junija 2008 v Ljubljani, <http://www.lds.si/file/11637/ii-11-okoljska-agenda.pdf?download>, 15. 11. 2009.

spremembah, izgubi biotske raznovrstnosti, uničevanju ekosistemov in izgubljanju virov pitne vode, posega tudi v najbolj temeljne pravice posameznikov, ki bodo živeli v prihodnje. Z onesnaževanjem globalnega ozračja v obliki podnebnih sprememb, ki smo jim priča že danes, milijonom ljudi odvzemamo osnovne pravice do zdravega okolja, v nekaterih primerih pa se kršijo temeljne pravice, vključno s pravico do življenja.⁷ Zagovorniki zelenih javnih naročil verjamejo, da je potrebno pravice žrtev takega onesnaževanja zaščititi in vzpostaviti potrebne institucije, ki bodo zagotavljale pravičen odnos med ljudmi pri rabi skupnega okolja.

Državo, ki bi sprejela odgovornost in vpeljala potrebne ukrepe za omejitev onesnaževanja, imenujemo zelena država. Pisec teh vrstic je soavtor predlaganega Zakona o zelenem javnem naročanju. Prepričan je, da bi morala stranka in sploh vsakdo, ki zagovarja liberalna načela v politiki, na istih načelih sprejeti korenite ukrepe za zaščito okolja. Varstvo okolja torej pomeni predvsem zaščito ljudi, ki so potencialne žrtve onesnaževanja in prekomernega izkoriščanja naravnih virov. V nalogi pred nami bomo opravili diskusijo, ki bo skušala pokazati, da bi moral vsakdo, ki ceni pravičnost in enakopravnost, podpirati radikalne ukrepe za zaščito okolja.⁸ Varovanje okolja na primeru globalnih podnebnih sprememb pomeni zaščito morebitnih žrtev degradiranega okolja – ljudi, ki bodo odraščali v 21. stoletju* in kasneje.⁹ Zagovorniki zelene države, kot jo tukaj zagovarjamo, podobno kot Glenn Thomas verjamejo, da moramo pri okoljevarstvu vedno imeti v mislih, nekoga, kot je otrok jutrišnjega dne:

⁷ IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007 (AR4).

⁸ Radikalno ukrepanje je relativen pojem, ki je določen z referenčnim okvirjem tistega, ki presoja. Okoljevarstveniki lahko nek ukrep označijo za šele prvi korak v smeri nujnih reform, medtem ko lahko predstavniki industrije v istem ukrepu vidijo radikalno poseganje v svobodo podjetništva.

* O odraščajočih ljudeh in o otroku prihodnosti govorimo, zato da bi bralcu približali čas, ko bodo posledice sedanjega načina življenja že kazale svoj negativen vpliv. Današnji otroci bodo že za čas svojega življenja čutili določene posledice globalne ekološke krize.

⁹ Na tem mestu se pojavlja vprašanje o zaščiti narave, ki ni v neposrednem odnosu s človekom. Kakšen je odnos zelene države do nečloveških živali, rastlin in ekosistemov? V osrednjem delu naloge bomo spremljali zagovor zelene države, ki ščiti predvsem posredne in neposredne interese današnjih in prihodnjih ljudi. Zelena država prioritarno skrbi za okolje, ki je nujno potrebno za kakovostno in dostojno življenje ljudi. Podpiramo razpravo o skrbi za naravo zaradi drugih smotrov, a se bomo v naši nalogi osredotočili na proučevanje okoljevarstva, ki posredno ali neposredno zadeva človeka. Predpostavljamo, da je za rešitev največjih izzivov okoljske krize dovolj, če izhajamo iz antropocentrične ekološke pozicije. Več v poglavju 2.1.

Neveden za ime; za obraz tudi ne,
Niti za čas, niti za kraj ne.
Otrok jutrišnjega dne, četudi nerojen,
Prvič spoznal sem te v torek prejšen.

Moder prijatelj spoznal naju je,
skozi trezen pogled pokazal mi je, da
Videl sem svet, kot videl ga boš ti;
Dan zate, za mene ga ni.

Poznati te, spremenilo mi je mišljenje,
kajti nikoli moje ni bilo mnenje,
da morda s stvarmi, ki jih danes naredim,
lahko nekdam, nekako tebe ogrozim.

Otrok jutrišnjega dne, sin hčere moje.
Bojim se, da komaj danes začne se zavedanje moje:
o skrbi zate in na dobro tvoje,
čepprav vedno bi tako moralo biti zavedanje moje.

Začel bom misliti na ceno
Za tisto, kar bo uničeno; kar izgubljeno
Če spet kdaj pozabil bi,
Da nekega dne na svet prideš tudi ti.¹⁰

¹⁰ Glenn Thomas, Tomorrow's Child, http://blog.ted.com/2009/02/tomorrows_child.php, 18.2.2010. Pesem je predstavil Ray Anderson na TED konferenci na predavanju z naslovom The bussiness logic of sustainability. (Poudarjen tekst izpostavil Dejan Savić). Pesem smo prevedli, izvornik je v dodatku k besedilu.

Ekološka kriza – podnebne spremembe

Medvladni odbor za podnebne spremembe (angl. Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) je v svojem četrtem poročilu¹¹ potrdil dolgotrajno spreminjanje globalnega podnebja. V poročilu znanstveniki navajajo, da je v 20. stoletju prišlo do velikih sprememb globalne temperature in površine ledu na Arktiki, izmerjene so obširne spremembe v obsegu padavin (v vzhodnih predelih Severne in Južne Amerike, v Severni Evropi in severni in osrednji Aziji beležijo veliko povečanje padavin; zmanjševanje padavin in izsuševanje pa je ugotovljeno na območju Sahela, Sredozemlja, južne Afrike in posameznih predelov osrednje Azije). Globalno segrevanje ozračja je spremenilo slanost oceanov, predružačili so se vetrovi, zaznati je pojav močnejših tropskih ciklonov, obenem pa se je povečala pogostost vročinskih valov. Spremembe v naravnih procesih ekosistema planeta vpliva na dogajanje v okolju, ki ima izrazito negativne posledice za človeka. Pričakuje se dvig morske gladine, poplave, širjenje puščav, taljenje ledu, marsikje bo prišlo do izgube pitne vode, nekateri kraji pa bodo v celoti izginili. Podnebne spremembe bodo najbolj udarile revnejše dele industrijsko nerazvitega sveta, kjer nimajo ustreznih kapacitet za prilagajanje spremembam.

»Predvidevamo lahko, da bo prišlo do porasta lakote, širjenja bolezni, izumiranja živalskih in rastlinskih vrst, spremembe v odnosih med državami, konfliktov v državah in med državami, emigracije iz ogroženih področij in pojava posledičnih konfliktov v imigrantskih družbah.«¹²

Zelena država je odgovor na krizne razmere. Dežele industrijsko razvitega sveta so na poti razvoja tako dolgo neomejeno uporabljale omejene naravne vire, da smo presegli absorpcijske zmogljivosti planeta, da vzdržuje raznoliko življenje na zemlji. Dereguliran industrijski razvoj nas je pripeljal na rob globalne ekološke krize.¹³ Zdaj potrebujemo nujno in hitro ukrepanje. Znanstveniki, ki proučujejo podnebne spremembe, predvidevajo, da ima mednarodna skupnost od 5 – 10 let časa, da začne z radikalnim zmanjšanjem izpustov, če želimo preprečiti katastrofalne posledice segrevanja ozračja čez 2 stopinji Celzija.

¹¹ IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007 (AR4), http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.htm#1.

¹² Aleš Bučar-Ručman, Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije, str. 119.

¹³ O ekološki krizi pričajo naslednji podatki. Poteka pospešeno izgubljanje biološke raznolikosti. Priča smo 100-1000 krat hitrejšemu izumiranju vrst kot v času pred industrijsko revolucijo, to je 10 krat hitreje, kot je še vzdržno. Stopnja CO₂ v zraku je 387 delcev/milijon, meja vzdržnosti je 350 delcev/milijon. Mejo vzdržnosti smo prekoračili pri izkoriščanju dušika iz zraka, kislost oceanov in stanje ozonskega plašča pa je na meji vzdržnosti. Vir: Jonathan Foley, Boundaries for a healthy planet, Scientific American, Nature Publishing Group, april 2010.

Lahko nas zamika, da bi v imenu nuje zastavili, da zdaj ni pravi čas za filozofiranje. Dejstva so znana, industrijski razvoj nas je pripeljal na rob uničenja globalnega ekosistema, zato je potrebno ukrepati, da se rešimo pred katastrofo in speljemo človeštvo nazaj v meje našega planeta. A podobno kot Slavoj Žižek zavrača nujnost ukrepanja v finančni krizi, preden bi krizo in njene vzrokov dobro razumeli, storimo tudi v primeru okoljske krize. »*Ne samo gledat, naredite nekaj!*« je stavek, ki ga Žižek v svoji maniri obrne v »*Ne samo delati, govorite!*«. ¹⁴ Ni dovolj, da samo izvajamo ukrepe. Brez korenitega premisleka o temeljnih načelih intervencije, bodo okoljski ukrepi kratkovidni in neučinkoviti. Izvajali pa se bodo samo tako dolgo, dokler bo ekologija uspela ostati priljubljena. Ko bo potrebno narediti kaj več, kot zgolj zamenjati žarnice in ločeno zbirati odpadke, bo priljubljenost ekologije začela padati. Brez temeljne razprave in ustrezno ozaveščenih razlogov za ukrepanje bo trajnostni razvoj približno tako učinkovit kot »*vojna proti svetovnih lakoti in revščini*«, ki se skoraj brez vsakršnega učinka odvija že desetletja.

Ekološka kriza, predvsem pa njene rešitve, zahtevajo temeljit razmislek. Utemeljiti je potrebno, zakaj vztrajati na takojšnjih in radikalnih spremembah gospodarskih, družbenih in potrošniških vzorcev. Ekološko krizo moramo misliti skozi pojme medgeneracijske pravičnosti in enakopravnosti skozi prostor in čas. ¹⁵ Nepravično je uničiti globalni ekosistem, samo zato, ker je to v naši moči in ker ni nikogar, ki bi lahko konkretno branil pravice žrtev takšnega uničenja.

Razlog, zakaj si politični filozofi tudi tokrat ne morejo privoščiti počitka, je v nepripravljenosti velike večine odločevalcev, da bi ustrezno ukrepali. Kot posamezniki in kot družba se večinoma zavedamo, da onesnažujemo okolje in da s tem povzročamo škodo. Kljub temu pa se zdi, da nismo pripravljeni sprejeti ustreznih ukrepov, da bi učinkovito zmanjšali naš presežni negativni vpliv na okolje. ¹⁶ Na globalni pa tudi na nacionalni in regionalni ravni

¹⁴ Prilagojeno iz angleščine: Slavoj Žižek, Don't Just Do Something, Talk; London Review of Books, 10.10. 2008; <http://sites.google.com/site/radicalperspectivesonthecrisis/news/slavojzizekdontjustdosomethingtalk>

¹⁵ Ko govorimo o pravični distribuciji skozi prostor in čas, imamo v mislih globalen prostor in zgodovinski čas, ki ga zapolnjujejo vse generacije ljudi. Ob razpravi o pravični distribucij dobrin na področju varovanja okolja, ne moremo mimo vprašanj svetovne revščine in ogromnih neenakosti med ljudmi na svetu. Tako kot ni nikakršnega moralno relevantnega razloga za omejevanje sedanje generacije pri vprašanju distribucije dobrin glede okolja, tudi ni videti razloga za prostorsko omejevanje na nacionalno državo. Razpravo medčloveški pravičnosti med različnimi narodi in geografski regiji je mnogo preobsežna, da bi se lahko z njo primerno soočili v naši nalogi. Zato bomo o onesnaževanju skozi prostor govorili, kot o izzivu, s katerim se je potrebno soočiti, v razpravi pa se bomo osredotočali bolj na vprašanje pravičnosti pri onesnaževanju skozi čas.

¹⁶ S presežnim onesnaževanjem mislimo, na onesnaževanje, ki presega absorpcijske zmogljivosti planeta in prispeva k dolgoročni degradaciji globalnega okolja.

je potrebno vpeljati radikalne reforme v načinu proizvodnje in rabe naravnih virov. Nujno je spremeniti paradigmo našega kolektivnega delovanja.

V perspektivo je potrebno postaviti zavest, da ima naš odnos do okolja pomembne posledice na druge ljudi. Večina tistih, ki sicer prisegajo na vrednote pravičnosti, enakopravnosti in nediskriminacije, ne vidijo, kako so te iste vrednote neupoštevane v primeru našega ravnanja v povezavi z okoljem. Načela pravičnosti je potrebno aplicirati na odnose ljudi različno razporejenih v času in prostoru. Naša dejanja v povezavi z onesnaževanjem okolja in rabe omejenih naravnih virov imajo velike posledice na prihodnje generacije. Ta zavest v kolektivni percepciji sodobnikov manjka. Posamezniki in cele skupnosti nadaljujejo z do okolja in zanamcev brezbržnim načinom življenja, ne da bi imeli najmanjši občutek krivde. Sodobnikom manjka zavest in posledično občutek odgovornosti do ljudi, ki so geografsko in časovno distancirani od nas.

Načelnim ljudem, ki prisegajo na enakopravnost, pravičnost in poštenost, je potrebno pokazati, da je neomejeno trošenje redkih naravnih virov moralno in politično nedopustno ravnanje, ki ima izrazito negativne posledice. Sodelovanje v sistemu, ki temelji na neomejeni potrošnji in ustvarja velike nepravilnosti in škodo generacijam, ki odraščajo v 21. stoletje in naprej, je potrebno postaviti v kontekst, ki bo pokazal na posledice obstoječih praks. Odnos ljudi do okolja je potrebno postaviti v polje že uveljavljenih moralno političnih prepričanj. Potrebno se je zavedati, da ima lahko onesnaževanje okolja tako daljnosežne in škodljive posledice, da lahko govorimo celo o kriminalu. V svojem članku *Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije* sociolog in kriminolog Aleš Bučar-Ručman ugotavlja:

»Človeško onesnaževanje okolja, ki je posledica industrializacije, rasti števila prebivalstva, tehnološkega napredka in v zadnjem času razvoja biogenetike, ki v duhu kapitalistične želje po vedno večjih kapitalističnih dobičkih vidi skrb za okolje, živali in tudi ljudi, le kot dodaten strošek, je ogrozilo absorpcijske zmožnosti planeta.«¹⁷

Bučar-Ručman zagovarja prepričanje mnogih kriminologov, da gre pri onesnaževanju okolja za početje kriminalnih razsežnosti: *»resno in obsežno okoljsko uničevanje /.../ ogroža človeška življenja in skupnost celo bolj kot običajna kriminaliteta«.*¹⁸ Seveda večina ljudi, ki s

¹⁷ Aleš Bučar-Ručman, *Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije*, Revija za kriminalistiko in kazensko pravo, junij 2009, str. 18.

¹⁸ Na istem mestu.

svojim načinom življenja prispeva k globalnemu onesnaženju okolja, o sebi ne misli, da sodeluje v kriminalu. Naj takoj poudarimo, da ne enačimo onesnaževanja okolja s kriminalom. Gre le opozoriti na dejstvo, da je ekološka škoda, ki danes nastaja kot posledica našega načina življenja, obsežnejša od škode, ki jo običajno povzroča kriminal. Onesnaževanja okolja je tako obsežno, da je po logiki stvari postalo predmet proučevanja varnostnih ved. Medtem ko organiziran kriminal ostro obsojamo in mu s konsenzom nasprotujemo, pa okoljske degradacije mnogi še vedno ne vidijo v tej luči. Enako kot pri kaznivih dejanjih smo dolžni tudi pri onesnaževanju okolja prevzeti odgovornost za svoja dejanja in zmanjšati škodo na sprejemljivo raven. Da bi lahko to učinkovito naredili, moramo najprej razumeti razsežnost svojega ravnanja. Razumeti moramo, da naš način življenja povzroča učinke in da so ti učinki uničujoči. Na posledice svojih dejanj imamo vpliv, ki ga moramo uporabiti. Prevzemanje individualne in kolektivne odgovornosti za onesnaževanje moramo skleniti na temeljih naših najvišjih vrednot, kot so enakopravnost, pravičnost in poštenost. Zelena država hoče biti politični projekt, ki naj pokaže, da je na podlagi temeljnih vrednot sodobne demokratične družbe potrebno podpreti radikalne ukrepe za učinkovito zaščito ljudi in okolja.

Zelena država predpostavlja urejanje medčloveških odnosov po načelu enakopravnosti in pravičnosti. Načelo enakopravnosti pomeni, da smo z vidika pravičnih institucij vsi ljudje enaki in da imamo vsi enake pravice in svoboščine ne glede na geografsko in časovno oddaljenost od vira onesnaževanja. Država nikomur ne daje prednosti pred nikomer drugim, razen če s tem pomaga zagotoviti zahtevano enakost v pravicah in svoboščinah.¹⁹ Da bi ljudje uresničevali svoje pravice, morajo imeti za to potrebne določene primarne vire. Voda, zrak, hrana in zemlja, so viri, ki so nujno potrebni za biološko življenje človeka. Ker govorimo o ekologiji, naj dodamo, da morajo vsi ti viri biti čisti – neobremenjeni s škodljivimi snovmi.

Industrializacija, rast števila prebivalstva, eksterni stroški tehnološkega napredka in biogenetski inženiring, onesnažujejo temeljne vire tako, da zmanjšujejo neoporečnost, kakovost in dostopnost teh esencialnih virov. Uveljavljeni način življenja v industrijsko razvitih deželah, pa tudi v državah v razvoju, povzroča vrsto negativnih neželenih posledic, ki se med drugim kažejo v degradaciji okolja. Takšno onesnaževanje z ogrožanjem primarnih

¹⁹ Primer dajanja prednosti je tako imenovana pozitivna diskriminacija, kjer država spodbuja uveljavljanje deprivilegiranosti skupine ljudi, da bi kompenzirala njihovo deprivilegiranost, na katero niso mogli vplivati. Pozitivna diskriminacija je legitimna, ko prispeva k odpravljanju vpliva neenakih okoliščin, ki postavijo neko skupino ljudi v deprivilegiran položaj v primerjavi s tistimi, ki jih negativne okoliščine niso zaznamovale.

človekovih virov posega v temelje človekovega obstoja. V prizadevanjih za zagotovilo blaginje in svobode današnji model ekonomskega in družbenega razvoja paradoksalno te iste vrednote ravno ogroža. Zdi se, kot da obstoječ sistem deluje tako, da z razvojem in pospeševanjem materialne produkcije hkrati prinaša degradacijo okolja (poglavje 4.3.). V imenu blaginje in svobode spodjeda same temelje teh istih vrednot, saj uničuje vire, ki predstavljajo biološki pogoj človekovega obstoja. Zelena država želi to kontradikcijo odpraviti. Na kak način lahko govorimo o enakopravnosti znotraj koncepta zelene države? Preprosto tako, da priznamo naše lokalne, regionalne in medcelinske sosede, ter naše otroke, vnuke, pravnuke za nam enakovredne nosilce enakih pravic. Zelena država predpostavlja, da imajo ljudje, ki živijo tukaj in zdaj, enake pravice, kot ljudje, ki živijo drugje, oziroma, ki bodo živeli za nami.²⁰

²⁰ Ob tem se pojavljajo določeni ugovori. Če bi načelo enakosti pravic uveljavljali enako za vse prihodnje generacije, bi prišli do absurdne pozicije, ko bi omejevali svoboščine sedanjnikov v imenu pravic prihodnjikov, ki bi živeli čez tisoč let. Ker je relacija med sedanjiki in tistimi, ki bodo živeli čez tisočletje, neznana, obstaja nevarnost, da je vsakršno omejevanje sedanjnikov v imenu prihodnjikov, arbitrarno in kot tako nelegitimno. Da bi preprečili arbitrarno omejevanje sedanjnikov v imenu okoljevarstva, moramo ukrepe ekološke države upravičiti. Zagat se v veliki meri znebimo, če uveljavimo načela, ki določajo legitimne ekološke ukrepe v imenu pravic sodobnikov. Ko so negativni učinki onesnaževanja jasni in je verjetnost škode velika, so ukrepi za preprečevanje škode upravičeni. Antropogene podnebne spremembe so dejavnik, ki bo dokazano povzročal veliko škodo prihodnjikom, zato je ukrepi zmanjševanja izpustov upravičeni. Podobno je z jedrskimi odpadki, ki nastajajo kot stranski produkt delovanja jedrskih elektrarn. Jedrski odpadki so človeku nevarni še več tisoč let po skladiščenju. Do zdaj še nikomur ni uspelo zagotoviti varnega skladiščenja takih odpadkov, kar pomeni, da bodo čez nekaj stoletij, lahko pa že prej, predstavljali jedrski odpadki veliko nevarnost za takratne prebivalce. Naloga zelene države je torej preprečevati podnebne spremembe in onemogočiti tvegano vedenje v zvezi z jedrskim tveganjem danes in skozi čas.

2. ZELENA DRŽAVA

2.1. Ekološka filozofija zelene države

Govoriti o zeleni državi pomeni zagovarjati določeno različico ekološke države. 'Ekološkost' pri zeleni državi pomeni podobno kot socialnost pri državi blaginje; zelena država priznava določeno področje ekologije za pomembno, zato je pripravljena izvajati svoje pristojnosti z namenom pozitivnega vplivanja na razvoj področja. Če lahko za socialno državo rečemo, da si prizadeva za reševanje socialnih vprašanj v družbi, kaj je domena zelene države? Za natančnejšo opredelitev zelene države, si pomagajmo z razmislekom o sodobni ekološki filozofiji. Našim namenom bo zadostoval razmislek Luca Ferrya v uvodnem razmišljanju svojega dela Novi ekološki red:

»Na splošno lahko ugotovimo, da so se povsod tam, kjer so se teoretične razprave o ekologiji dobile konsistentno filozofsko obliko, izoblikovale tri povsem različne, v svojem načelu povsem različne smeri o vodilnem vprašanju odnosov med človekom in naravo.«²¹

Prva smer, ki jo Ferry obravnava je *»najbolj banalna«* in *»izhaja iz ideje, da je prek narave vedno in povsod treba ščititi človeka, četudi le pred njim samim, kadar se gre čarovnikovega vajenca.«* V tej smeri ekološke filozofije okolje nima sebi lastne notranje vrednosti. *»Preprosto se uveljavlja zavest, da bo človek, če bo uničil okolje, ki ga obkroža, lahko ogrozil svoje lastno bivanje in si, če nič drugega uničil pogoje za dobro življenje na zemlji.«* Naravo obravnavamo *»humanistično«* ali *»antropocentrično«* in ne kot pravni subjekt, ki bi imel sam po sebi neko absolutno vrednost.²² Naj dodamo, da je ta smer ekološke filozofije v družbi najbolj sprejeta, saj z sodobno družbo deli še največje število skupnih ideološko-političnih predpostavk.

Druga smer ekološke misli se od konvencionalnega pogleda razlikuje predvsem po tem, da razširi moralno skupnost tudi na nekatere *»nečloveške živali«*. Ta smer *»zelo resno upošteva «*utilitaristično« *načelo, da ne smemo iskati zgolj koristi za ljudi, ampak moramo bolj splošno stremeti k temu, da v največji možni meri zmanjšamo vsoto trpljenja na svetu in hkrati kar se le da povečamo blaginjo.«* Tovrstno razumevanje ekologije predpostavlja, *»da je treba vsa*

²¹ Luc Ferry, Novi ekološki red; Drevo, žival in človek, Krtina, Ljubljana, 1998.

²² Na istem mestu.

bitja, ki lahko občutijo ugodje in trpljenje, obravnavati kot pravne subjekte in z njimi tudi tako ravnati.«²³ V tej smeri se antropocentrizem že postavlja pod vprašaj, saj so živali tako kot ljudje vključene v polje moralnega upoštevanja.

V sodobni ekološki misli lahko govorimo še o tretji skupini stališč, ki postavlja razmerje med človekom in naravo v drugačno luč. V tej različici

»gre dejansko za pravice narave; nekdanja »družbena pogodba« političnih mislecev naj se umakne »naravni pogodbi«, po kateri bi celotno vesolje postalo pravni subjekt... Ekosistemu – »biosferi« je potemtakem podeljena lastna notranja vrednost, ki precej presega vrednost človeške vrste, ki je v celoti gledano nemalo škodljiva.«²⁴

To je zgolj grob oris temeljnih smeri sodobne ekologije. Naš namen ni razpravljati o posameznih smereh, niti jih vrednotiti. Vsaka zase črpa svojo legitimnost iz lastnih predpostavk. Za opredelitev, ki utemeljuje naš koncept zelene države naj zadostuje zgolj oris ekološke filozofije, ki pokaže vsaj to, da obstaja razlika med smermi glede na mesto, ki nosi vrednost. Različne oblike dojemanja ekologije na sebi lastne načine rešujejo vprašanja, ki se jim v njihovi perspektivi pojavljajo.

Nekateri teoretiki, ki delajo na področju ekološke filozofije²⁵, ne vidijo nobene potrebe po razvijanju novih ne-antropocentričnih teorij. Na mesto tega zagovarjajo nekaj, čemur bi lahko rekli razsvetljeni antropocentrizem.²⁶ Na kratko, to je pogled, ki vse moralne dolžnosti, ki jih imamo do okolja, izpelje iz naših neposrednih dolžnosti do človeških prebivalcev. Zagovorniki trdijo, da je praktični namen okoljske etike v pripravi moralnih temeljev za družbene politike, ki so namenjene zaščiti globalnega okolja in zaustaviti okoljske degradacije. Razsvetljeni antropocentrizem, trdijo, zadostuje praktičnim namenom, morda pa je celo bolj učinkovit v prinašanju pragmatičnih posledic v smislu priprav konkretnih političnih ukrepov kot ne-antropocentrične teorije. Slednje so teoretsko obremenjene, saj morajo priskrbeti močne argumente za njihov bolj radikalen pogled, ki pravi, da ima nečloveško okolje intrinzično vrednost – vrednost samo na sebi.²⁷

²³ Prav tam.

²⁴ Luc Ferry, str. 22.

²⁵ Norton, B., 1991. *Toward Unity Among Environmentalists*, New York: Oxford University Press; de Shalit, A., 1994. *Why Does Posterity Matter?* London: Routledge; Light, A. and Katz, E., 1996. *Environmental Pragmatism*, London: Routledge.

²⁶ Andrew Brennan, *Environmental ethics*, Stanford encyclopedia of philosophy; <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/#EnvEthPol>, 15.2. 2010.

²⁷ Prav tam.

Pri raziskavi narave zelene države nas njena opredelitev zanima iz njenega smotra – učinkovito uveljaviti trajnostnega načina človeškega vedenja, ki deluje v skladu z omejitvami naravnega okolja. Teorija zelene države naj zagotovi teoretsko podlago, ki bo legitimirala radikalne ukrepe zelene države, ki so nujno potrebni za učinkovito zaščito okolja in ljudi. Intrinzična vrednost narave je predpostavka, ki je ne potrebujemo, da bi takoj začeli sprejemati potrebne reforme v smeri trajnostnega razvoja. Jasno je, da je temelj zelene države prva smer ekološke filozofije,

»ki večinoma sovpada z ekologijo, ki jo označujejo kot »okoljsko«... Njeno vodilo so povsem demokratične strasti, kot so skrb zase, spoštovanje posameznika, zahteva po bolj »avtentičnem« bivanju, iskanje večje kakovosti življenja, ki bi bilo manj stresno...«²⁸

Okoljevarstvenik zelene države, kot jo tukaj zagovarjamo, je bolj naklonjen ideji o izboljšanju obstoječega družbeno ekonomskega sistema, kot o njegovi zamenjavi z nečim drugim. Podobno kot Ferryevega demokratičnega naravovarstvenika velja tudi za zagovornika zelene države, da *»...četudi ima rad samotne plaže in neonesnaženo morje«* bi se *»s težavo odrekel koristim moderne znanosti in družbi drugih.«* Tudi zagovornika naše ekološke države si težko zamislimo kot nekoga,

»ki bi se zase in za svoje otroke odrekel napredku medicine, ali še bolj preprosto, potrebi po lastnem avtomobilu ali potovanju z letalom. Prav nič mu ni do ekstremnih političnih rešitev, zaradi spoštovanja avtonomije vsakega posameznika pa le težko sprejema kolektivne avtoritarne odločitve.«²⁹

Na tem mestu je potrebno poudariti, da odločitev za antropocentrično smer ekološko filozofskih temeljev zelene države ne pomeni, da drugim smerem ekološke filozofije odrekamo legitimnost. Ekologija, ki izhaja iz nasprotovanja antropocentrizmu odpira zelo relevantna vprašanja in uspešno izziva marsikatero predpostavko obstoječega načina življenja. Nadaljnje raziskovanje in razprave globoke ekologije vsekakor podpiramo. Vseeno pa menimo, da je za uspešno rešitev današnje ekološke krize, potrebno graditi na filozofskih temeljih, kjer imamo večjo stopnjo konsenza in ne nosijo tako velikega teoretskega bremena. Rešitev podnebne krize ne potrebuje nujno tudi temeljne preusmeritve človekovega vrednotenja naravnega sveta. Bolj pozitiven odnos do nečloveške narave je vsekakor

²⁸ Luc Ferry, str. 25.

²⁹ Luc Ferry, str. 26.

pozitiven in prinaša zelene učinke, a menimo, da za spremembo našega ravnanja ni nujno potreben. V nalogi bomo zato izhajali iz predpostavke, da lahko zelena država upravičeno posega v delovanje posameznikov samo na tistih področjih njihovega življenja, kjer zadevajo druge ljudi. Zelena država rešuje tisto področje okoljevarstva, kjer prihajajo ljudje, ki so povezani s skupnim okoljem, v konflikt.

Ekološka država je specifično določena pravna država. Odnosi med pripadniki različnih generacij trenutno niso regulirani. Ne obstaja zakonodaja, ki bi ščitila pravice ljudi, ki bodo živeli v prihodnje. Zelena država ne vidi dobrega razloga, zakaj pripadniki ljudi, ki bodo živeli samo nekaj let in desetletij kasneje, nimajo priznanih pravic. Ravnanje sodobnikov, ki škoduje soljudem prihodnosti, je potrebno razumeti enako kot odnos škodovanja med dvema sodobnikoma. Dejstvo, da je bivanje dveh ljudi, ki sta v odnosu onesnaževanja/oškodovanja, prostorsko ali časovno ločeno, nič ne odvzame vrednosti dejanju onesnaževanja. Zelena država kot pravna država to razmerje prepoznava, zato si prizadeva krivico odpraviti. Potrebno je postaviti pravične institucije, ki bodo uveljavile spoštovanje meje onesnaževanja v skladu liberalnim načelom omejevanja pravic enega z enakimi pravicami drugega. Osebe, ki jih je potrebno postaviti v pravičen odnos, so lahko ločene skozi čas, prostor ali na oba načina.³⁰ V primeru podnebne ekološke krize je skupno podnebje tisto, ki je posredi v nepravilnem odnosu človeka, ki onesnažuje, s človekom, ki je žrtev onesnaženja.³¹

³⁰ Znano je na primer, da bodo negativni učinki podnebnih sprememb najbolj prizadeli industrijsko nerazvite dele sveta, ki so bili od industrijske revolucije večino časa geografsko ločeni od virov onesnaževanja. Učinki podnebnih sprememb so v mnogih državah vidni že zdaj, škodljive posledice pa se bodo še močneje kazale v prihodnje.

³¹ Zelena država regulira okoljsko posredovane odnose med ljudmi. Zagovarjanje pravičnosti v tem primeru pomeni, da dobi vsakdo toliko naravnih resursov, kot mu pripada. Konkretnije bi to pomenilo, da lahko posameznik uporablja resurse sveže pitne vode, čistega zraka, stabilnega podnebja do mere, da drugim posameznikom ne omeji enakega dostopa do pitne vode, čistega zraka in stabilnega podnebja. V našem času smo se zavedli, da celotna generacija prebivalcev v državah industrijsko razvitega sveta porablja naravne resurse v taki meri, da odvzema iste resurse ljudem, ki živijo predvsem v drugih geografskih področjih.

2.2. Radikalni ukrepi za zaščito okolja

Zelena država ima torej mandat za vzpostavitev pravičnosti med ljudmi, ki so v odnosu onesnaževalcev in oškodovancev. Primere onesnaževanje okolja, ki škoduje sodobnikom v večini držav sveta vsaj na načelni ravni rešujejo različne državne ureditve. Pravna država že priznava spoštovanje človekovih pravic sodobnikov. Onesnaževanje okolja ljudi, ki so ločeni zgolj v geografskem smislu, lahko v zadostni meri rešujemo že obstoječimi koncepti človekovih pravic in mednarodnega prava. Za učinkovito spoštovanja pravic ljudi v različnih geografskih okoljih je bolj ali manj potrebno zgolj izvajanje obstoječe zakonodaje in že priznanih pravnih načel. Zelena država pa širi polje pravne države še na odnose ljudi v različnih časovnih obdobjih.

Za lažjo predstavo o vlogi ekološke države orišimo nekaterih ukrepov, ki tipično sodijo v njeno pristojnost. Poleg zelenih javnih naročil obstaja seveda še cela vrsta ukrepov za zmanjšanje vplivov na okolje. Angleški okoljevarstvenik, aktivist in pisec George Monbiot predlaga nabor ukrepov za takojšnje zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov v preprečitev najhujših posledic podnebnih sprememb.³² Britanska raziskava, ki so jo objavili v *Philosophical Transaction of the Royal Society* je ugotovila, da če hočemo omogočiti razumne možnosti preprečevanja segrevanje svetovnega ozračja za več kot 2°C³³, se morajo emisije ogljikovih emisij ustaliti pri največ 450 delcev na milijon ekvivalenta ogljikovega dioksida (ppmCO₂e). Da bi to dosegli, morajo svetovne emisije doseči vrh najkasneje leta 2015, nato pa morajo začeti strmo padati s stopnjo 6-8% na leto med letom 2020 in 2040, kar naj bi vodilo k polni dekarbonizaciji nekje blizu leta 2050.³⁴

V svetovni znanstveni skupnosti obstaja konsenz, ki je enako trden, kot soglasje o Darwinovi evolucionisti teoriji, da moramo ustaviti segrevanje ozračja na ravni 2°C v primerjavi s predindustrijsko dobo, če se hočemo izogniti nevarnim podnebnim spremembam.³⁵ Monbiot

³² George Monbiot je en najbolj znanih britanskih okoljevarstvenikov, ki odpira avantgardne teme s področja okoljevarstva v tedenskih kolumnah v Guardianu. Leta 1995 mu je Nelson Mandela v imenu OZN izročil nagrado United Nations Global 500 za izjemne dosežke na področju okoljevarstva.

³³ 2°C je ključna meja, do katere se še lahko segreje globalno ozračje glede na predindustrijskih čas. Globalne temperature, ki bi prekoračile to mejo, bi sprožil povratne zanke, kar bi pomenilo nadaljnje segrevanje ozračja.

³⁴ Kevin Anderson and Alice Bows, Reframing the climate change challenge in light of post-2000 emission trends. *Philosophical Transactions of the Royal Society A.*, 2008
http://www.tyndall.ac.uk/publications/journal_papers/fulltext.pdf 12.2.2010

³⁵ K temu soglasju se pridružujejo več kot dva tisoč znanstvenikov medvladnega panela za podnebne spremembe – IPCC, ki deluje v okviru OZN. Za IPCC je sicer značilno, da ima med različnimi scenariji segrevanja ozračja še najbolj optimistične projekcije.

na podlagi teh spoznanj predlaga sveženj ukrepov, ki naj jih izvede država, ki prevzema odgovornost za podnebne spremembe. Ker so ti ukrepi precej obsežni in močno posegajo v način življenja današnjih prebivalcev, so zelo zanimivi za ustrezno predstavo o tem, kaj pomenijo radikalni ukrepi zelene države, o katerih govorimo skozi pričujoče delo. Poglejmo nekaj predlogov, ki naj jih po Monbiotu uresniči Velika Britanija.³⁶

1) Na Evropski ravni se je potrebno takoj ponovno pogoditi o Evropski shemi za trgovanje z emisijami (European Emission Trading Scheme - EETS), pri čemer je potrebno določiti mejo dovoljenega onesnaževanja z ogljikovimi izpusti. Hkrati je potrebno zmanjšati količini emisijskih dovoljenj, ki se jih proda industriji (trenutno se 90% emisijskih kuponov industriji dodeli brezplačno).³⁷

2) Na ta način zbrani denar porabiti za:

a. Izredni program usposabljanja za gradbenike. Kot pomemben sestavni del novega zelenih sporazuma (Green New Deal), ki vključuje zagotavljanje delovnih mest kot tudi zmanjševanje ogljikovih izpustov, naj vlada nemudoma sproži programe usposabljanja za več deset tisoč specializiranih graditeljev, montažerjev izolacije, serviserjev oken in fasad ter dekoraterjev.

b. Shema za izboljšanje domov.

Vsako leto med 2010 in 2020 bi 10% domov na državne stroške celovito izolirali in opremili z dobrimi okni ter dodatno fasado. Najemodajalci bi bili pravno obvezani, da se pridružijo ukrepom, sicer bi izgubili pravico do oddajanja stanovanja. Država bi morala oznaniti, da se bodo po koncu prenove stroški za plin in elektriko zaračunavali progresivno na podlagi porabe: 'več kot porabiš, več moraš plačati za vsako enoto'.

³⁶ Tukaj predpostavljamo, da veljajo za Slovenijo zelo podobne obveznosti za zmanjšanje svojega dela izpustov toplogrednih plinov v ozračje. Slovenija sodi v industrijsko relativno enako razvite države kot Velika Britanija. CO₂ na prebivalca obeh držav se zanemarljivo razlikuje, zato lahko predpostavimo, da bi Slovenijo čakali ukrepi podobnega obsega. Kvantitativne določbe ukrepov so ostale iste Monbiotovemu predlogom za Britanijo. Ukrepe smo navedli zgolj v ponazoritev, zato so kvantitativne določbe ukrepov ostale nespremenjene, kljub temu, da je Slovenija geografsko manjša država od Velike Britanije.

³⁷ Trgovanje z emisijami po evropski shemi ETS predvideva fiksno dovoljeno količino letnih izpustov. Ti izpusti se nato preprodajajo znotraj ETS sistema. Podjetje, ki povzroči manj izpustov, lahko presežek izpustov proda podjetju, ki je proizvedlo več izpustov, kot je dovoljeno. Drugo podjetje plača prvemu denarno nadomestilo. Če se zmanjša dovoljena mera letnega onesnaževanja, je na trgu manj CO₂ kuponov na razpolago, tako da se njihova cena poveča. Tako postane neekonomično povzročati preveč izpustov, ker presežni CO₂ povzroča preveliko finančno breme. Trenutno stane ena tona CO₂ ekvivalenta okoli 15€, v naslednjih desetletjih pa naj bi se cena stabilizirala pri 30€ na tono.

3) Pol leta po začetku ukrepov, bi prepovedali prodajo vseh sijalk z žarilno nitko in vseh hladilnikov ter zamrzovalnikov, ki imajo slabšo energijsko porabo od A++. Prav tako bi morala biti prepovedana prodaja vseh ostalih izdelkov, ki sodijo v energetske razrede, ki je nižji od A razreda.

4) Povečati trošarine na vozila z visoko porabo goriva za cca 4000 €. Denar, ki bi na ta način zbrali bi porabili za:

a. Začetek zapiranja ključnih urbanih središč za zasebne avtomobile in jih posvetiti javnemu prevozu in kolesarstvu.

b. Povečanje javne subvencije za potovanja z avtobusom in vlakom. Avtobusna podjetja bi morali obvezati k zagotavljanju širšega obsega storitev. Zagotoviti bi morali integriran nizko-ogljivi³⁸ javni prevoz, pri čemer bi bili urniki avtobusov usklajeni z vlaki, avtobusi bi zagotavljali prevoz koles, vsi deli mest pa bi bili povezani z kolesarsko stezo.

c. Usposobiti na tisoče novih avtobusnih voznikov in operaterjev javnega prometa. Vpeljati avtobusne proge po vseh avtocestah, ob tem pa povezati avtobusne postaje v centru mesta z avtobusnimi postajami na križiščih avtocest. S tem ukrepom bi omogočili avtobusni prevoz, ki bi bil enako hiter in učinkovit kot vožnja z avtomobilom. Avtocestne proge morajo biti ustrezno povezane z mestnimi središči, kjer se križajo z progami mestnih avtobusov.

d. Zaustaviti vsakršno vlaganje v širitev letališč. Vpelje naj se kvota dovoljenih pristankov, ki naj se zmanjšuje z vsakim letom, dokler ne pristane na 5% trenutnega prometa.³⁹

K Monbiotovim predlogom bi lahko dodali še ukrepanje države na področju živinoreje. V tem sektorju namreč proizvedemo okoli 18% vseh izpustov toplogrednih plinov.⁴⁰ Tukaj se ne

³⁸ Oznaka »nizko-ogljivi« (ang. low carbon) se uporablja za tiste storitve in izdelke, ki pri svojem delovanju oddajajo nizko količino toplogrednih plinov. Pridevnik »ogljivi« pa se uporablja v navezavi na toplogredne pline. »Ogljivi« indeks je oznaka, ki skuša meriti stopnjo prisotnosti toplogrednih plinov v zadevnem pomenu.

³⁹ Prevedeno in prilagojeno po George Monbiot, Whistling in the Wind, December 2, 2008; <http://www.monbiot.com/archives/2008/12/02/whistling-in-the-wind/>;

⁴⁰ Leta 2006 je Organizacija Združenih Narodov za kmetijstvo in prehrano ocenila, da živinoreja v celotni proizvodni verigi povzroči 18% svetovnih emisij toplogrednih plinov. Livestock impacts on the environment, 2006, <http://www.fao.org/ag/magazine/0612sp1.htm>.

bomo spuščali v debato o tem, kako konkretno zmanjšati izpuste v tem sektorju. Verjetno bi bili najbolj učinkoviti ukrepi, ki bi vključevali okoljske stroške v ceno hrane. Prehrambni izdelki bi bili obdavčeni glede na vpliv, ki ga imajo na okolje. Hrana, ki ima majhen vpliv na okolje bi bila manj obdavčena, prehrambni izdelki z večjim onesnaževanjem pa bi nosili ustrezno višji davek. Ob tem bi bilo verjetno smiselno uporabiti ogljični⁴¹ odpustek na hrano, ki bi zmerno porabo hrane z visokim ogljičnim indeksom oprostil davkov.⁴²

⁴¹ Glej opombo 33.

⁴² Prehranjevanje z mesom ima tako velik kulturni pomen, da bi bilo v ljudski percepciji najverjetneje nesprejemljivo davčno obremeniti to vrsto hrane. Tak ukrep bi lahko zmanjšal pripravljenost ljudi za sodelovanju v transformaciji v trajnostno družbo, kar bi lahko ogrozilo celoten projekt. Res pa je, da nas v razpravi politične filozofije zanima predvsem, kaj je potrebno storiti, če naj sledimo določenim načelom, konkretno aplikacijo idej pa lahko prepustimo empiričnim vedam kulturologije in antropologije.

3. PRAVIČNOST IN ZELENA DRŽAVA

3.1. Liberalna ureditev

»Številni klasični liberalci so verjeli, da lahko liberalna demokracija učinkovito deluje, tudi brez posebno krepostnih državljanov, če poskrbi za nastanek sistema varoval in protiuteži. Ustavni in proceduralni mehanizmi, kakršni so ločitev vej oblasti, dvodomna zakonodaja in federalizem, naj bi ustavili tiste z zatiralskimi ambicijami. Tudi če bi vsi ljudje delovali samo v svojem interesu in se ne bi ozirali na skupno dobro, bi posamezne zvrsti zasebnih interesov nadzorovale druga drugo.«⁴³

Podobno kot so nekateri liberalci verjeli, da lahko liberalna demokracija učinkovito deluje brez krepostnih državljanov, tako mi predpostavljamo, da bi morala zelena različica take ureditve prinašati učinkovito zaščito okolja, ne da bi ob tem računali na krepost posameznih državljanov. Okoljska osveščenost je sicer zelo zaželeno, kljub temu pa je v globalni ekološki krizi preveč na tehtnici, da bi si privoščili privilegij, zanašati se na krepost in dobrodušnost okoljsko osveščenih posameznikov. Če bi se državljani izkazali za nevredne zaupanja v taki meri, bi bili v primeru stave nanje, soočeni s posledicami z neizmerno škodo za ljudi in okolje. Nalogo zelene države je potrebno izvajati tako, da bo določene ukrepe nujno izpeljat, nesodelovanje v procesu zelene transformacije pa mora biti zakonsko sankcionirano.

Kot bomo skušali pokazati, govorimo o varovanju okolja z zanašanjem na načela enakopravnosti in pravičnosti. Zagotavljanje teh vrednot pa ne sme biti odvisno od kreposti državljanov. Potrebujemo institucionalno rešitev. V Sloveniji, drugod in na mednarodni ravni je potrebna interpretacija ustave ali pa njena prilagoditve načelom zelene države. Enako kot za večino sodobnih zahodnih demokracij, velja tudi za Slovenijo ustavna ureditev. Ustava temelji na liberalno demokratičnih vrednotah, ki se odsevajo v naslednjem odlomku:

»V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.«⁴⁴

⁴³ Will Kymlicka, *Sodobna politična filozofija*, Krtina, Ljubljana, 2005.

⁴⁴ Ustava RS, II. Človekove pravice in temeljne svoboščine, 14. Člen; <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1>.

V razpravi o zeleni državi je slovenska ustava zanimiva, ker nam lahko pomaga razmišljati, ali so do zapisanih pravic in temeljnih svoboščin upravičeni tudi pripadniki generacij, ki bodo živele v prihodnje. Posamezniki, ki se bodo rodili leta 2010, bodo najverjetneje doživeli konec 21. stoletja. Napovedi znanstvenikov kažejo, da bodo podnebne spremembe imele velik vpliv na prebivalstvo že do konca tega stoletja, določeni vplivi pa so merljivi že zdaj.⁴⁵ Že ljudje, ki se danes rojevajo, so lahko potencialne žrtve okoljske degradacije. V primeru, da ne sprejmemo radikalnih ukrepov za zaščito okolja, bodo lahko utrpeli veliko škodo (glej uvodno poglavje).

Tisti, ki jih bodo zadeli opisani negativni učinkih podnebnih sprememb, bodo prikrajšani za »enake pravice in temeljne svoboščine«, ki jih zagotavlja slovenska ustava. Zelena država vidi takšno prikrajšanje za eksces, ki ga skuša odpraviti. Ni videti razloga, zakaj ustava ne bi ščitila državljanov, ki bodo živeli čez pol stoletja.⁴⁶

Potrebno je iti še nekoliko dlje. V ustavi je zapisano, da imajo vsi enake pravice ne glede na osebno okoliščine. Zato si moramo na tem mestu zastaviti vprašanje, ali lahko razumemo čas rojstva kot osebno okoliščino? Ko gledamo projekcije znanstvenikov o poteku podnebnih sprememb, si marsikdo oddahne zaradi srečne okoliščine, da živi v današnjem času in da predvidenih škodljivih posledic spremenjenega podnebja ne bo doživel. Vidimo, da je čas rojstva lahko ugodna ali neugodna okoliščina. Nihče se ne bi hotel roditi v času nevarnih življenjskih razmer.

Bi naj torej podprli ustavo, ki bo zagotavljala, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene *enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, /.../ in čas rojstva*? Zadnje je namreč osebna okoliščina, ki si je ne zberemo, prav tako, kot si ne zberemo rase, jezika, narodnosti in drugih okoliščin. Poraja se torej vprašanje ali smo posamezniki in celotna naša generacija upravičeni do načina življenja, ki onemogoča spoštovanje enakih pravic in temeljnih svoboščin za posameznike in generacije ljudi, ki bodo živeli v nevarnih časih nestanovitnega podnebja čez 50, 100 in več let? Če sprejmemo predlagano dopolnilo ustave, tako da vnesemo čas rojstva kot osebno okoliščino, kaj to pomeni za obravnavo ljudi, ki bodo odraščali v 21. stoletje? Če poskuša zelena država

⁴⁵ IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007 (AR4).

⁴⁶ Spomnimo, da bodo novorojenčki leta 2010 najverjetneje dočakali konec 21. stoletja. Takrat so predvidene velike spremembe podnebja in že lahko govorimo o nastali škodi. Če so novorojenčki nosilci ustavnih pravic danes, potem ni videti razloga, zakaj ne bi imeli istih pravic na svojo starost.

vztrajati na svoji nalogi in urejati odnose med ljudmi na podlagi enakosti pred zakonom skozi čas, kaj mora narediti, da bi zaščitila enakost pravic in temeljnih svoboščin ljudi, ki so rojeni v prihodnje? Potrebno je postaviti mehanizme medgeneracijskega varovanja pravic in sistem pravične distribucije virov skozi čas. Potrebujemo teorijo pravičnosti.

3.2. John Rawls – Teorija pravičnosti

Ameriški politični filozof John Rawls sodi med najvplivnejše politične filozofe 20. stoletja. Je zagovornik liberalne ureditve, ki se utemeljuje na enakosti posameznikov in pravičnosti institucij. V svojem delu *A Theory of Justice (TJ)* je postavil teorijo pravičnosti, ki je na novo zastavila raziskovanje načel pravičnosti in enakosti. Will Kymlicka za Rawlsovo teorijo pravi, da v prostoru politične filozofije

»obvladuje polje, pa ne tako, da bi drugim zapovedala soglasje, saj se le malokdo strinja z njo v celoti, ampak tako, da so poznejši teoretiki svoja stališča vzpostavljali skozi nasprotovanje Rawlsovim. Svojo teorijo pojasnjujejo tako, da jo postavijo nasproti Rawlsovi«⁴⁷

Rawlsova teorija je pomembna oblikovala sodobne predstave o pravičnosti, hkrati pa je nadgradila liberalno teoretsko misel. V nadaljevanju si bomo pogledali nekatere ključne poteze Rawlsove teorije pravičnosti, da bi si pomagali pri utemeljevanju koncepta ekološke države.

Rawls verjame, da mora politična procedura poskrbeti za zagotavljanje pravičnosti neodvisno od okoliščin in naključnih situacij. Institucije v družbi morajo biti postavljene tako, da njihove strukture zagotavljajo pravično proceduro. V mejah pravičnosti lahko posamezniki svobodno zasledujejo svoje razumevanje dobrega. *»Ko se enkrat zavedamo določene strukture institucij, lahko svobodno izbiramo in sledimo svojemu dobremu znotraj meja, ki jih njihova ureditev dopušča.«*⁴⁸ Rawlsova formulacija svobode v podrejanju omejitvam pravičnim institucijam nas upravičeno spominja na Kantovo idejo svobode, ki nastane, s tem ko se oseba podredi moralnemu zakonu. Tudi Rawls priznava, da se v veliki meri strinja s Kantovo moralno filozofijo in da je njegova teorija pravičnosti, skladna z zahtevami Kantove filozofije po

⁴⁷ Na istem mestu, str. 93.

⁴⁸ John Rawls, *A Theory Of Justice*, Harvard University Press, 1972, str. 566.

zagotavljanju možnosti za avtonomno delovanje svobodnih državljanov.⁴⁹ Načela pravičnosti naj bi bila taka, da bi jih vsak razumen posameznik v primerno določenih pogojih izhodiščnega položaja sam izbral. S tem, ko se posameznik podreja pravičnim institucijam, se torej v skladu s Kantovo filozofijo podreja umnim načelom. Kot pravi Rawls:

»Ob predpostavki, da je razmišljanje v prid načelom pravičnosti ustrezno, lahko rečemo, da ko oseba deluje v skladu s temi načeli, ravna v skladno z načeli, ki bi jih sama izbrala kot racionalna in neodvisna oseba v izhodiščnem položaju enakosti.«⁵⁰

Ko je družba enkrat organizirana na podlagi poštenih pravil, lahko posamezniki znotraj okvirjev spoštovanja pravičnih institucij svobodno sledijo svojim osebnim ciljem brez vmešavanja od zunaj. Če so torej družbene institucije na področju varovanja okolja postavljene tako, da zagotavljajo ekološko ravnanje in spoštovanje pravic drugih ljudi, potem lahko posamezniki prosto uresničujejo svoje cilje, vse dokler priznavajo strukturne omejitve, ki ščitijo okolje, kot primarno dobroino človekovega blagostanja. Zelena država potemtakem od posameznikov ne zahteva nenehnega preišljevanja o pravičnosti svojih ravnanj v odnosu do prihodnjikov oziroma do okolja. Družbene institucije morajo biti postavljene tako, da okoljsko škodljivo ravnanje sploh ne bo mogoče, ne da bi ob tem utrpeli zakonsko določene sankcije.

Po Rawlsu pravičnost temelji na načelih, ki hkrati omogočajo spoštovanje svobode in enakosti. Vendar takšna družba ne sme biti utemeljena na metafizičnih načelih. Temeljna pravila morajo omogočiti sodelovanje v družbi različnim posameznikom ne glede na njihova nasprotujoča si stališča o religioznih, filozofskih in drugih zadevah.⁵¹ Da bi bilo tako sodelovanje mogoče, potrebujemo sistem pravil, ki ga bodo posamezniki priznavali za poštenega. To pomeni, da bi se tudi oni sami v izhodiščnem položaju odločili za taka načela pravičnosti. Zato morajo biti postopki družbenih institucij taki, da ustrezajo posameznikovi izbiri načel pravičnosti.

Toda kako doseči priznanje ljudi o tem, kaj je pošten sistem pravil, ki naj obvladuje družbene institucije? Verniki si na primer drugače predstavljajo urejenost družbe, kot ateisti, umetniki

⁴⁹ TJ, str. 252.

⁵⁰ Na istem mestu.

⁵¹ Tukaj še enkrat vidimo, zakaj je pomembno, da zeleno državo utemeljujemo na teoretskih temeljih, ki v nasprotju z globoko ekologijo ne prejudicirajo filozofsko nazorskih prepričanj (poglavje 2.1.).

drugače kot znanstveniki, revni drugače kot bogati itn. Rawlsu se zdi vredno iskati tak sistem pravil, ki ga bodo priznavali vsi posamezniki ne glede na njihova siceršnja prepričanja. Zato je tako pomembno, da je ta sistem utemeljen na nemetafizičnih predpostavkah. Načela pravičnosti morajo zato dopuščati različne nazore na filozofska, verska in druga prepričanja. Posameznik za tančico nevednosti ne ve, ali bo po nazoru pripadal večini ali manjšini. Zato na primer kristjan, kljub temu, da je prepričan v univerzalnosti in svetost krščanskih nauk, ne bi izbral načel pravičnosti, ki bi favorizirala krščanske vrednote. Zaveda se pomembnosti svojih verskih prepričanj in nikakor si ne bi želel živeti v družbi nadvlade drugih verskih prepričanj nad njegovimi. Rawls pa kljub tem razlikam v pogledih ne vidi omejitev za vzpostavitev pravične družbe, kjer bi vsi posamezniki prepoznavali načela, ki urejajo družbene postopke kot pravične.

3.2.1. Izhodiščni položaj

Družbene institucije izkrivljajo naš pogled na vprašanje pravičnosti. Naš položaj v družbi otežuje našo presojo o poštenosti družbene ureditve. Nujno smo pristranski, saj verjamemo, da je najboljši tisti sistem, ki najbolje poskrbi za položaj ljudi, s katerimi se istovetimo. Pri vprašanju obdavčitve na primer, revni navadno podpirajo progresivno obdavčitev, bogati pa nizko stopnjo enotne obdavčitve. V razpravi o okoljevarstvu se najbolj istovetimo s danes živečimi ljudmi, ki so nam blizu. Nismo navdušeni nad ukrepi, ki bi nam odvzeli del svoboščin v imenu 'abstraktnih' drugih, ki jih niti ne vidimo, niti nimamo z njimi kakršnegakoli drugega stika. Nenamerno nam je manj mar za ljudi, ki živijo v geografsko in časovno oddaljenih okoljih.

Poleg posameznikov, ki so pristranski glede na svoj posebni položaj in glede na svoje osebne okoliščine, lahko govorimo tudi o pristranskosti držav. Vsakič, ko lahko spremljamo mednarodna pogajanja s področja okoljevarstva, je pristranskost držav jasno vidna. Na primeru pogajanj o obvladanje podnebnih sprememb imajo države navadno takšna „načelna“ stališča, ki vodijo k mednarodnemu dogovoru, ki najbolj koristi njihovi državi. Nad tem se nihče ne čudi. Zagovarjanje lastnih interesov se v mednarodnem prostoru tudi pričakuje. EU se na primer zavzema za precej progresivne ukrepe, medtem ko se ZDA, ki so bile do pred kratkim največja onesnaževalka, zavzemajo za zelo omejen pristop, ki ne bi preveč posegal v njihovo gospodarstvo. Industrijsko razvite države so zadržane do zmanjševanja izpustov, če

ne bodo velike države, kot so Kitajska in Indija, enako obvezane zmanjšati svojih izpustov. Razvijajoče se države s Kitajsko načelu poudarjajo zahodno hipokrizijo. Da se je Zahod razvil, je lahko prosto onesnaževal okolje. Zdaj ko ima velika večina prebivalstva na Zahodu rešeno eksistenčno vprašanje, pa hočejo onemogočiti isto pot razvoja državam v razvoju, kjer je še vedno na milijone ljudi v skrajni revščini. Države so tako ujete v svojo pristransko pozicijo, zaradi česar je (pravičen) mednarodni sporazum praktično nemogoč.

Da bi odstranil pristranskost, poskuša Rawls najti način, s pomočjo katerega bomo odmislili vse naše naključne danosti in okoliščine. Potrebujemo položaj, v katerem se bomo nahajali na mestu nekoga, ki ne pozna svojega položaja v družbi. Rabimo instrument, ki nam bo pomagal zavzeti distanco do našega pozicije. To vlogo naj bi opravil »izhodiščni položaj«. Gre za miselni eksperiment, ki sprašuje, katera načela pravičnosti bi posamezniki izbrali, če bi sicer poznali splošne zadeve ljudi, v celoti pa bi bile nevedni o konkretnih zadevah posameznikov, ki jih stranke zastopajo?

Ideja izhodiščnega položaja temelji na tradicionalni ideji družbene pogodbe. Nekateri njeni zagovorniki so verjeli, da je izhodiščni položaj dejansko dejstvo zgodovine. Rawls v nasprotju z njimi orodje družbene pogodbe uporablja zgolj hipotetično:

»Izhodiščni položaj enakosti ustreza naravnemu stanju v tradicionalni teoriji družbene pogodbe. Izhodiščni položaj seveda ni mišljen kot dejansko zgodovinsko stanje in še veliko manj, kot prvotno stanje kulture. Dojet je kot zgolj hipotetično stanje, ki je oblikovano tako, da vodi v določeno razumevanje pravičnosti.«⁵²

Izhodiščni položaj nas postavi v situacijo, v kateri bomo resnično pripravljene izbrati načela pravičnosti. Ravno zaradi njegove odkrito hipotetične narave, Rawls izhodiščni položaj »postavi na višjo raven abstrakcije kot sorodne teorije družbene pogodbe, kot jih najdemo recimo pri Lockeu, Rousseauju, and Kantu.«⁵³ Ideja izhodiščnega položaja nam pomaga utemeljiti načela pravičnosti. S tem ko pokažemo, da bi se stranke v izhodiščnem položaju odločile za specifična načela, naj bi preverili legitimnost točno določenih načel pravičnosti. Rawls je prepričan, da bi ljudje v izhodiščnem položaju izbrali točno določena načela pravičnosti in ne katerih drugih (poglavje 3.2.2.). Izhodiščni položaj je torej nastavljen tako, da vsebuje moralne pogoje zato, da so načela, ki so izbrana, poštena in da na izbiro ni vplivalo zavedanje o obstoječi družbeni ureditvi.

⁵² TJ, str. 12.

⁵³ TJ, str. 10.

Na tem mestu se pojavlja naslednji ugovor. Če postavimo izhodiščni položaj tako, da se bodo posamezniki gotovo odločili za načela pravičnosti, ki jih že predpostavljamo, ali ne gre v tem primeru za ponarejanje eksperimenta? Kaj sploh dokazuje eksperiment, ki je nastavljen tako, da proizvede vnaprej želene učinke? Rawls nikoli ni prikrival dejstva, da izhodiščni položaj nastavlja tako, da bi proizvedel iskani rezultat. Ravno nasprotno. Odkrito pove, da je potrebno omejitve izhodiščnega položaja postaviti tako, da bomo dobili odgovore, ki bodo potrjevali točno določena načela pravičnosti. Če bi hoteli dokazati utilitaristično načelo maksimiranja splošne koristi, bi izhodiščni položaj postavili drugače. Kaj torej pomeni biti v izhodiščnem položaju? Za bistvene poteze te situacije velja, da so ljudje za tančico nevednosti v stanju, ko

»nihče ne pozna svojega položaja v družbi, svojega razrednega položaja ali družbenega statusa, prav tako nihče ne pozna sreče, ki jo je imel pri podelitvi naravnih danosti in sposobnosti, svoje inteligence moči in podobnega. Moja podmena bo celo, da strani ne poznajo svojega razumevanja dobrega ali svojih posebnih psiholoških nagnjenj. Načela pravičnosti so izbrana za tančico nevednosti. Tako je poskrbljeno, da pri izbiri načel ni nihče v prednosti ali zapostavljen zaradi razpleta naravnih naključij ali kontingentnosti družbenih okoliščin. Ker so vsi v podobnem položaju in ni nihče zmožen oblikovati načel tako, da bi dajala prednost njegovemu položaju, so načela pravičnosti rezultat nepristranskega dogovora ali pogajanja.«⁵⁴

Rawls opozarja, da se v takem položaju ni mogoče odločati pristransko, kajti nemogoče je zavzeti strani, ko pa nimaš niti najmanjše predstave o svojem mestu v družbi. Tudi če bi se skupina, ki naj bi sklenila družbeno pogodbo, odločala o takšni razdelitvi dobrin, ki bi bile v prid tej skupini, to ne bi bili mogoče. Ne posameznik ne skupina posameznikov za tančico nevednosti o svojem prihodnjem mestu nima vedenja, zato je vsakršna pristranskost nemogoča. Ostanajo le stranke, ki se zavedajo splošnega stanja človeštva in osnovne poteze družbe. Za tančico nevednosti vedo na primer, da bodo ne glede na svojo vlogo v družbi, potrebovali določene primarne dobrine. Za našo razpravo, je pomembno poudariti, da bodo ljudje ne glede na to, kje se bodo nahajali, potrebovali neoporečno vodo, zrak, hrano in zemljo, kajti to so viri, ki so potrebni za biološko življenje človeka ne glede na to, v kakšni družbeni vlogi se nahaja.

V navezavi na že omenjene težave mednarodne skupnosti pri sprejemanju učinkovitega sistema regulacije za obvladovanje podnebnih sprememb, razmislimo, kako nam lahko koristi izhodiščni položaj. Namesto posameznikov bi se v izhodiščnem položaju nahajale države,

⁵⁴ TJ, str. 12.

oziroma posamezniki, ki bi predstavljali državno skupnost. Izhodiščni položaj bi odpravil pristranski pogled, tako da se pogajalci ne bi več pogovarjali o sporazumu, ki naj koristi razvitim, razvijajočim ali revnim. Mednarodni sporazum bi bil pravičen, ker bi si vsaka država prizadevala za načela pravičnosti, ki bi tak sporazum zagotovila. Aplikacija teorije pravičnosti na mednarodni podnebni sporazum bi verjetno pripeljala do ukrepov, ki bi upoštevali različne okoliščine posameznih držav. Pošteno, je da močnejši prevzamejo večjo odgovornost za podnebne spremembe. Tisti, ki so se doslej razvijali brez omejitev v zvezi varovanjem globalnega okolja, morajo prevzeti večji del bremena za zmanjševanje izpustov, kot države, ki so začele z industrijskim razvojem komaj pred nekaj desetletji. Prav tako bi pravičen sporazum predvideval od držav v razvoju, da sodelujejo v sporazumu in prispevajo sicer manjši, a vseeno pomemben del pri naporih za obvladovanje podnebnih sprememb. Mednarodna pogajanja, ki bi izhajala iz Rawlsovega izhodiščnega položaja, ne bi pomenila pogajanja različnih blokov moči, temveč bi najverjetneje beseda tekla o ustrezni interpretaciji načel pravičnosti in ustrezni aplikaciji teh načel na konkretno pravno ureditev. A če bi to dosegli, bi dosegli velik napredek glede na stanje mednarodnih konferenc danes.

Enako kot velja za posameznike, bi tudi za države veljalo, da morajo postaviti nevtralen sporazum, ki ne vsebuje metafizičnih predpostavk. Države ne vedo, kateri religiji bodo pripadale, zato je nerazumno postaviti mednarodni pravni red, ki bi favoriziral eno religijo ali filozofski nazor pred kateri drugim. Ker ne poznajo svojega svetovnega nazora in političnega prepričanja, bodo države podprle načela, ki bodo nevtralna, kar zadeva kulturna prepričanja narodov. Enako velja tudi za druga, metafizična ali ideološka prepričanja. Tudi za države velja, da ne vedo, v katerem času bodo kot država čutili posledice sporazuma. Zato bodo podprli taka načela podnebnega sporazuma, da najboljšo poskrbel za vsako državo v vsakem času obstoja (več o mednarodnih vprašanjih zelene države je v poglavju 4.2.). O izhodiščnem položaju za izbiro načel medgeneracijske pravičnosti bomo razpravljali v posebnem razdelku (3.1.6.).

Teorija izhodiščnega položaja predpostavlja, da so vsi ljudje zmožni odločati razumno vsaj glede osnovnih zadev, ki napredujejo njihovo življenje. Razumnost je v tem primeru mišljena kot sposobnost za presojo o tem, kaj je dobro za stran, v imenu katere presoja. Rawls predpostavlja teorijo razumnosti, ki jo uporabljajo tudi ekonomske vede. Zanimivo pri tem je, da Rawls ne cilja na dobronamernost posameznikov, ki naj poskrbijo za pravično delitev dobrin, ampak od posameznikov v izhodiščnem položaju pričakuje, da naj razmišljajo

racionalno v skladu s svojimi interesom. Trik je v tem, da so okoliščine izhodiščnega položaja postavljene točno tako, da skrb zase predpostavlja ureditev take temeljne družbene strukture, ki bo skladna z načeli pravičnosti. Ker v izhodiščnem položaju ne vemo, katero mesto bomo zasedli, bomo poskrbeli, da bodo primarne dobrine razdeljene tako, da bo za vsako mesto v družbeni strukturi najboljše poskrbljeno.

»Ker nihče ne ve, kateri položaj bo zasedel, ima naloga, naj ljudje odločijo, kaj je najboljše zanje, enake posledice, kot če bi jim naložili, naj določijo, kaj je najboljše za vsakogar, če ga obravnavamo nepristransko.«⁵⁵

Če hočem za tančico nevednosti uveljavljati svoje dobro, se moram postaviti v kožo drugih in se vprašati, kaj uveljavlja njihovo dobro, saj se lahko zgodi, da bom zasedel mesto ene izmed teh oseb. Kymlicka nadaljuje, da je racionalna naravnost na lasten interes združena s tančico nevednosti. S tem posledično dosežemo enak cilj kakor dobronamernost, saj se moram naklonjeno poistovetiti z vsako osebo v družbi in upoštevati, njeno dobro, kakor bi bilo naše.

3.2.2. Načela pravičnosti

Rekli smo že, da je Rawlsov izhodiščni položaj nastavljen tako, da proizvede točno določena načela pravičnosti. Zdaj si bomo pogledali načela, ki bi po mnenju razumnega odločevalca za tančico nevednosti zagotavljala pravičnost kot poštenost. Pravičnost po Rawlsu temelji na dveh temeljnih načelih:

1. načelo enake svobode:

Vsakdo mora imeti enako pravico do najobsežnejšega celovitega sistema enakih temeljnih svoboščin, ki je združljiv z podobnim sistemom svoboščin za vse.

2. načelo razlike

Družbene in ekonomske neenakosti morajo biti urejene tako, da so hkrati:

- a) V največjo korist tistim, ki so v najslabšem položaju in
- b) Povezane z javnimi službami in položaji, ki so dostopni vsem pod pogoji nepristranske enakosti možnosti.⁵⁶

⁵⁵ Kymlicka, str. 107.

Rawls je v prvem prednostnem pravilu poudaril klasično liberalno zahtevo, da je lahko svoboda omejena le v imenu svobode. Ko je nadalje urejal sistem pravil in načel, je z drugim prednostnim pravilom sklenil, da mora biti pravičnost vedno pred učinkovitostjo in pred maksimizacijo koristi. Enakost možnosti je pred načelom razlike.⁵⁷

3.2.3. Načelo enake svobode

Načelo enake svobode v Rawlsovi različici vzpostavlja enakost in svobodo kot temeljni vrednoti, ki morata biti zastopani v pravični družbi. Načelo zastopa enakosti med posamezniki in svoboščine, ki jim zaradi te enakosti pripadajo. Enakost državljanov⁵⁸ pomeni, da si z vidika pravičnosti zaslužijo enako upoštevanje pri pravični distribuciji primarnih dobrin. Je načelo nediskriminacije, ki trdi, da nihče ne sme biti prikrajšan zaradi naključnih okoliščin, za katere ne more prevzemati odgovornosti. V splošnem je načelo enake svobode standardni izraz zagovora svobode pri liberalnih mislecih.

Kako pa naj Rawlsovo načelo enake svobode apliciramo na zagovor zelene države? To bi pomenilo, da moramo enako upoštevati vse subjekte, ki so naslovniki primarnih dobrin. Zdravo okolje sodi med primarne naravne dobrine, ki morajo biti po načelu enake svobode enako distribuirane med vse subjekte. Ob tem se je pojavlja vprašanje, v čigavi domeni je distribucija naravnih dobrin in kako sploh lahko govorimo o distribuciji naravnih dobrin? Distribucija predpostavlja, da imamo predmet razdeljevanja pod nadzorom. Distribuiramo lahko torej samo tiste naravne dobrine, na katere lahko vplivamo. Govoriti o pravični distribuciji naravnih dobrin pomeni, da moramo skrbeti za ohranjanje okolja kot dobrine.

Trajnostna družba, ki skrbi za svoje potrebe z omejitvami, da bodo lahko tudi drugi skrbeli za svoje potrebe, je politični projekt. Gre za agendo, ki želi omejiti prosto razpolaganje z naravnimi viri, določenih časovno, statusno ali geografsko privilegiranih skupin v imenu enake svobode za vse ljudi. Pravičnost v ekološkem smislu omejuje onesnaževanje in na ta

⁵⁶ TJ, str. 302.

⁵⁷ TJ. 303.

⁵⁸ Ni nujno, da govorimo o državljanih, lahko bi govorili kar o subjektih v sistemu pravičnosti, kjerkoli bi bil tak sistem apliciran. Rawlsovo teorijo pravičnosti bi lahko aplicirali tudi v kaki nedržavni strukturi, kot je podjetje, društvo, v mednarodnem prostoru ali v katerakoli drugi obliki organizirane asociacije sodelujočih ljudi. V razpravi o zeleni državi bomo govorili o državljanih in subjektih zamenljivo kot o sopomenkah.

način skrbi za pravično distribucijo naravnih dobrin skozi prostor in čas. Načelo enake svobode pomeni, da so vsi ljudje, sodobniki in prihodnjiki, sosedje in tisti iz drugih celin, upravičeni do enake svobode in dobrin, ki to svobodo uresničujejo. V tem kontekstu torej nikogar ne smemo prikrajšati za zdravo okolje. Če naj so ljudje zares enaki, njihove odnose pa naj ureja načelo enako svobode, bi morali biti do primarnih dobrin povezanih z neoporečnim okoljem upravičeni tudi subjekti, ki čutijo ali pa bodo čutili posledice naših odločitev. V kontekstu okoljevarstva, moramo enakopravno obravnavati posameznike, ki onesnaževanje povzročajo in tiste, ki so žrtve tega onesnaženja.

Naša ekonomska dejavnost ustvarja veliko količino odpadnih snovi, ki negativno vplivajo na okolje. Od lokalnega onesnaževanja pitne vode zaradi prekomerne rabe pesticidov in vsakodnevnih komunalnih odpadkov, pa do izpustov toplogrednih plinov na fosilnih gorivih temelječe ekonomije, ki povzročajo podnebne spremembe. Govorimo o človekovem delovanju, ki ima izrazito negativen vpliv na kakovost okolja. Do nedavnega smo na onesnaževanje gledali kot neizogibno negativno plat razvoja (več v poglavju 4.3.). Danes pa postaja jasno, da onesnaženje ni zgolj poslabšanje stanja okolja merjeno v neopaznih odtenkih, merljivo z vidika estetske vrednosti, ampak govorimo o globalni ekološki krizi. Konkretno pri podnebnih spremembah govorimo o človekovih negativnih vplivih na celotno podnebje planeta. Kot smo videli v uvodnem poglavju, govorimo pri posledicah podnebnih spremembah o nevarnostih, mednarodnih konfliktih in morebiti vojnah.

Sedaj pa postavimo v razmerje današnjega človeka, ki povzroča podnebne spremembe in človeka prihodnosti, ki bo žrtev negativnih posledic segrevanja globalnega ozračja. Vidimo lahko, da sta ta dva subjekta v zvezi. Dejanja enega posegajo na življenje drugega. Svoboščine prebivalca, ki živi na primer na koncu 21. stoletja ali kasneje, ko bodo spremembe globalnega podnebja že imele izrazitejšje negativne posledice, so v veliki meri že določene z odločitvami ljudi danes. Naša svoboda danes bo vplivala na svobodo nekoga, ki bo živel jutri. Kot je že opozarjal John Stuart Mill, morajo biti svobodna ravnanja posameznika omejena z upoštevanjem pravic drugih posameznikov, da uživajo isto svobodo in pravice.

»Edina svoboda vredna imena, je svoboda da stremimo k svoji lastni dobrobiti na sebi lasten način, vse dokler s tem, ne poskušamo drugih prikrajšati za njihovo blaginjo ali jih ovirati v prizadevanju, da bi jo dosegli./... /⁵⁹

⁵⁹ John Stuart Mill, Utilitarizem / in O svobodi, Krtina 2003, Ljubljana, str. 145.

Načelo enake svobode je z drugimi besedami formulirana Millova misel. Če pravičnost omejuje posameznika, da se pri svobodnem sledenju svojim ciljem omeji z pravicami drugih ljudi, da lahko sledijo enakim ciljem, potem ni videti razloga, zakaj bi v primeru okoljevarstva razmišljali drugače. V imenu pravičnosti bi omejili svobodo posameznika, da bi zaustavili degradacijo okolja, ki je ključnega pomena za pravice drugih posameznikov, ki so od tega okolja odvisni, da lahko sledijo svojim predstavam dobrega.

Kdor se strinja z Millovim in Rawlsovim rezoniranjem o svobodi posameznikov, mora, takšna je osrednja teza naše naloge, nujno zagovarjati ukrepe zelene države za prehod na trajnostni načina življenja. Če so liberalci prepričani, da lahko svobodo omejujemo samo v imenu svobode, potem morajo v isti sapi zagovarjati radikalne ukrepe za zaščito okolja. V nasprotnem primeru gre za neupravičeno razlikovanje ljudi glede na čas in kraj bivanja. Postavimo sodobnike v odnos s prihodnjiki, in ugotovimo bomo, da je onesnaževanje okolja prihodnjih ljudi, kot je vidno pri podnebnih spremembah, tudi nedemokratično. Prihodnjiki so namreč v celoti preslišani in preglasovani, ko gre za zaščito okolja, v katerem bomo živeli.

To je jasno vidno pri vprašanju jedrskih odpadkov. Zaradi delovanja jedrskih elektrarn ustvarjamo na tone visoko radioaktivnih odpadkov, ki so človeku nevarne še tisočletja.⁶⁰ Sedanja generacija, ki ji varnost prihodnjikov velikokrat pomeni le dodaten strošek, ne razmišlja o ljudeh prihodnosti v luči enakopravnosti. Kako bi si drugače razlagali ustvarjanje na tone visoko radioaktivnih odpadkov, ne da bi vedeli, kam z njimi. Vsa skladišča za tovrstne odpadke so začasna. Najboljša tehnologija za shranjevanje pa predpostavlja varnost shranjevanja za največ tristo let.⁶¹ Po tem obdobju je samo vprašanje časa, kdaj bodo smrtonosni odpadki prodrli v okolje in bodo strupene substance zakrožile skozi lokalni, kasneje pa tudi globalni ekosistem. Zelena država bi pri odločanju o uporabi tehnologije, ki ustvarja škodljive odpadke, upoštevala vse deležnike in skušala pravično distribuirati breme in koristi. Ker ni videti, kakšne koristi bi naj imeli prihodnjiki od jedrskih odpadkov, ki jih ustvarjamo danes, bi morali v imenu pravičnosti med generacijami uvesti moratorij na uporabo tovrstne tehnologije. Enako rezoniranje velja za podobna medgeneracijska okoljevarstvena vprašanja (3.1.6.).

⁶⁰ <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/nuclear>, 30.4.2010.

⁶¹ Prav tam.

3.2.4. Načelo razlike

Obe načeli Rawlsove teorije pravičnosti skušata pokazati na združljivost enakosti in svobode. Načelo razlike pa ob tem predpostavlja, da so nekatere neenakosti med ljudmi neizogibne, zato skuša določiti pogoje enakosti v takšnih okoliščinah. Ljudje so na primer v neenakem položaju glede dohodka. Rawls v takem primeru predlaga, da naj pravičen sistem poskrbi za tako distribucijo dohodkov, da bo razdelitev v največjo korist najšibkejšim.

Na prvi pogled se zdi tako pojmovanje nepravilno, kajti videti je, da načelo razlike favorizira skupino šibkejših prebivalcev v družbi. Ko razvijemo to načelo pa vidimo, da to ne drži. Načelo, ki daje prednost najšibkejšim članom družbe ne povzroča nujno škode vsem ostalim, saj je za tak sistem pravičnosti potrebno tudi soglasje močnejših. Neenakost v plačah je dopustna, če taka neenakost koristi njenim najšibkejšim prebivalcem. Če bi od direktorjev zahtevali, da vodijo podjetje za isto plačilo, kot delavec v proizvodnji, bi sposobni direktorji najverjetneje odklonili sodelovanje. Z izgubo talenta v vodstvu podjetja bi prav hitro začelo celotno podjetje propadati, kar bi vplivalo tudi na tiste delavce v podjetju, ki prejemajo najmanjšo plačo. Slabše usposobljenim delavcem je torej v interesu, da so razlike v plačah tolikšne, da bodo bolj usposobljeni delavci motivirani prevzeti večjo odgovornost v podjetju v najboljši interes vseh zaposlenih. Ob tem je potrebno poudariti, da so praktične posledice načela razlike drugačne v različnih kontekstih, saj različne skupine ljudi različno vrednotijo svoj položaj znotraj hierarhije in potemtakem zahtevajo različno spoštovanje njihovega dela.⁶²

Podoben razmislek, bi morali opraviti pri vprašanju enakosti med generacijami, kar zadeva okolje. Načeloma velja enakost med generacijami. Neenakosti pa so dopustne, če so v korist najšibkejši generaciji. Seveda je stvar razprave, katera generacija je najšibkejša, vseeno pa lahko govorimo v splošnem. Generacije ljudi, ki prihajajo v čas, ko bo zmanjkalo zalog poceni energije sonca, shranjene v obliki fosilnih goriv nafte, plina in premoga, bodo gotovo v slabšem položaju kot sedanja generacija, ki izkorišča ta goriva praktično brez omejitve.

⁶² Spomnimo, da so navadno menedžerji in vodstveni kadri finančnih institucij tisti, ki v družbi iščejo konsenz o nujnosti njihovih visokih plač. Državno omejevanje plač finančnikov bi nagnala talente v tujino h konkurenci, ki bi jih bila pripravljena ustrezneje plačati. Na ta način politiki utemeljujejo milijonske bonuse in nagrade, ki si jih finančniki izplačujejo za doseganje dobičkov. Pri tem je zanimivo to, da so pripravljeni vodje ogromnih bank v *komunistični* Kitajski pripravljene opravljati svoje delo za podobno nekaj desetkrat nižje plačilo kot njihovi ameriški kolegi.

»Neenakosti so dovoljene, če izboljšajo moj začetni delež, niso pa dovoljene, če kakor pri utilitarizmu posežejo po mojem pravičnem deležu. O tem lahko razmišljamo, pravi Rawls, kakor če bi tistim v najslabšem položaju podelili nekakšno možnost veta na neenakosti in bi jo ti uporabili, da bi zavrnili tiste neenakosti, ki njihovih interesov ne podprejo ampak, jih žrtvujejo.«⁶³

Pravična ureditev med generacijami, ki priznava vse enako, upošteva pa veto najšibkejšega, bi najverjetneje regulirala porabo fosilnih goriv tako, da bi zagotavljala kar najbolj enakomerno pravico do uporabe istih naravnih dobrin. Zdajšnja generacija torej ne bi smela prosto porabiti vse shranjene energije, tako da nič ne ostane za prihodnje generacije. Pravično bi verjetno bilo, da bi sodobniki izkoriščali obstoječe zaloge fosilnih goriv deloma za lastne potrebe, deloma pa za izgradnjo zadostnih kapacitet obnovljivih virov energije, ki bodo zagotavljali energijo tudi takrat, ko bo zaloga fosilne energije zmanjkala.

Veto šibkejšega na nepravično ureditev, bi pomenilo tektonske spremembe tudi v mednarodnem pravu. Predstavniki Federativnih držav Mikronezije (odslej Mikronezija) so izrazili pritožbo nad odločitvijo češke vlade, da dovoli gradnjo novih kapacitet termoelektrarne Prunéřov.⁶⁴ Sklicujoč se na konsenz znanosti o podnebnih spremembah, Mikronezija trdi, da Češka ni upravičena do gradnje takih proizvodnih kapacitet, ki povzročajo nepotrebno škodo. Mikronezija namreč sodi med države, ki bi v relativno bližnji prihodnosti najbolj utrpela zaradi podnebnih sprememb. S podnebnimi spremembami naj bi Mikronezija izgubila velik del nacionalnega ozemlja in sploh utrpela veliko škodo. Nova češka termoelektrarna prispeva k svetovnemu segrevanju ozračja, zato so tisti, ki se odločajo za gradnjo termoelektrarne, posredno odgovorni za škodo, ki bo povzročena Mikroneziji. Če bi v mednarodnem prostoru veljala Rawlsova načela pravičnosti in ideja o vetu šibkejšega, bi morala Češka namesto termoelektrarne izbrati druge vire energetske proizvodnje, ki ne ogrožajo prebivalcev Mikronezije. Greenpeace je pred kratkim izdal študijo, ki dokazuje, da lahko Češka s primerljivimi stroški v celoti zadosti svojim energetskim potrebam z uporabo izključno obnovljivih virov energije, ki praktično ne povzročajo škode drugim prebivalcem niti skozi prostor, niti skozi čas.⁶⁵ Zelena država, bi na načelih pravičnosti vedno dala prednost tistim tehnologijam, ki pravično porazdeljujejo škodo in koristi med enakopravne člane skupnosti. Odgovorni ljudje na Češkem gotovo ne bi podprli gradnje nove

⁶³ Kymlicka, str. 94.

⁶⁴ 18. Pavel Baroch, Micronesia objects Czech plant, due to sea level rise; <http://aktualne.centrum.cz/czechnews/clanek.phtml?id=657469>, 11. 1. 2010.

⁶⁵ <http://www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/energy-revolution-a-sustainab.pdf>, 2. 5. 2010.

termoelektrarne, če bi vedeli, da bi se lahko rodili na prizadetih območjih Mikronezije in utrpeli škodo zaradi delovanja načrtovane termoelektrarne.

Za stabilno delovanje družbe je potreben konsenz o pravični urejenosti odnosov. Rawls je izpostavil dve načeli pravičnosti, ki bi bili po njegovem mnenju izbrani od vsakogar, ki bi se nahajal v izhodiščnem položaju, kjer bi se moral odločati o poziciji posameznikov v družbi, ob tem pa svojega mesta v taki družbi ne bi poznal (3.2.1.). V izhodiščnem položaju enakosti so posamezniki *»svobodne in racionalne osebe, zavzete v zasledovanju svojega lastnega interesa«*.⁶⁶ Taki posamezniki bi ugotovili, da je položaje v družbi najbolje urejati po načelih pravičnosti. Nihče od njih namreč ne ve, v kakšnem položaju se bi se znašel v takšnem odločanju, zato bi hotel vse pozicije zavarovati tako, da je vsaka od njih dovolj dobra za posameznika, ki odloča.

V naši razpravi o odnosih med posamezniki, ki vključujejo skupno okolje, lahko sklepamo, kako bi svobodne in racionalne osebe urejale odnose med ljudmi. Kar zadeva razvoj sedanje družbe, bi se Rawls gotovo strinjal z Brundtlandovo vizijo trajnostnega razvoja, da smo dolžni najti način, kako

»zadovoljiti trenutne potrebe, ne da bi pri tem ogrozili zadovoljevanje potreb prihodnjih generacij«.⁶⁷

Kar velja za celotno družbo, velja enako tudi za posameznika. Pri svojem sledenju dobremu življenju, moramo najti način zadovoljitve svojih ciljev, tako da pri tem ne kompromitiramo možnosti ljudi, ki bodo živeli za nami, da zadovoljijo svoje potrebe. Uporaba tehnologije, ki nikogar ne ogroža, mora biti v prednosti pred tehnologijo, ki nepravilno distribuira škodo in koristi, kot v primeru jedrske ali termo-energije. Pri tem se odpira vprašanje, do kod seže odgovornost sodobnika pri zadevah onesnaževanja okolja? Moramo imeti v mislih dobrobit naslednje generacije ali pa je naša odgovornost bolj daljnosežna in moramo poskrbeti še za generacijo vnukov in pravnukov? Ali obstaja kakšen načelen zadržek, da ne bi posamezniku naložili odgovornosti za generacijo, ki bo hodila po Zemlji čez tisoč let?

⁶⁶ Rawls, A Theory of Justice, str. 11.

⁶⁷ Svetovna Komisija za Okolje in Razvoj - Brundtlandova komisija, Our Common Future, Oxford University Press 1987, stran 43.

Po eni strani je potrebno upoštevati previdnostno načelo, ki skuša prakse, ki so potencialno škodljive, čim bolj zmanjšati oziroma zamrzniti njihovo izvajanje. Previdnostno načelo v primerih, ko obstaja negotova, a zelo nevarna grožnja za škodovanje, »premakne breme dokaza pri odločitvah iz dokazovanja škode na dokazovanje varnosti snovi in ravnanja.«⁶⁸ Po drugi strani pa nas lahko taka previdnost pripelje v pozicijo skrajne zadržanosti, ko zaustavljamo ves napredek na nekem področju. Marsikatera nova tehnologija nosi s seboj neko tveganje. Če zaustavljamo vrsto inovacij zaradi previdnosti in uničujočih potencialov, moramo ponovno premisliti o smotnosti previdnostnega načela. Kako torej določiti mejo? Verjetno je smiselno uporabiti nek utilitarističen račun, ki naj pokaže razmerje med koristmi in tveganji ter distribucijo le teh skozi generacije. Jedrska energija na primer prinaša zelo veliko energije na relativno majhnem prostoru za relativno majhno količino goriva. S tega vidika je privlačna opcija za oskrbo z energijo. Francozi zelo cenijo prednosti jedrske energije, zato ta trenutek tam deluje 58 jedrskih reaktorjev⁶⁹. Po drugi strani pa jedrska energija nenehno ustvarja visoko radioaktivne odpadke in je zelo draga. V primerjavi z tehnologijami obnovljivih virov energije, prispeva zelo malo k razvoju gospodarstva, centralizira delovna mesta in sploh ustvarja zelo malo novih delovnih mest. Že brez upoštevanja interesov in pravic prihodnjih generacij, lahko sklenemo, da je racionalno dati prednosti tehnologiji obnovljivih virov energije.

Razmišljanje s pomočjo Rawlsove filozofije prinaša zadržke do utilitaristične argumentacije. Zato bi za pridobitev podpore tega političnega filozofa, morali ubrati drugačen pristop. Zelena država, ki se utemeljuje z Rawlsovo teorijo pravičnosti, mora utemeljiti svoje ukrepe z načeli pravičnosti mimo utilitaristične kalkulacije. Razmišljanju o razmerjih med generacijami, kar zadeva jedrsko tehnologijo, se zato osredotoča na pravice posameznikov. Jedrski tehnologiji, ki nima odgovora na vprašanje, kam s smrtonosnimi jedrskimi odpadki skozi čas, bi verjetno nasprotovali, zato ker posega v pravice prihodnjikov do zdravega življenjskega okolja. Omejevanje posameznikov danes, bi bilo omejeno z argumenti, ki bi nakazovali veliko verjetnost škode za pravice prihodnjikov. Ko ne moremo oceniti verjetnosti pojava škode, lahko pa vemo, da bo škoda zelo velika, se moramo v imenu varnostnih zadržkov ustaviti z izvajanjem tovrstnih praks.

⁶⁸ Helen Longino, The Social Dimensions of Scientific Knowledge, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/scientific-knowledge-social/>, 20. 6. 2010.

⁶⁹ Nuclear power in France, <http://www.world-nuclear.org/info/inf40.html>, 20. 6. 2010.

3.2.5. Primarne dobrine

V naši razpravi smo velikokrat govorili o pravičnosti v odnosih med onesnaževalci in žrtvami onesnaženja. Razmišljanje o distributivni pravičnosti skozi prostor in čas predpostavlja nujnost nekih dobrin, brez katerih dobro življenje ne bi bilo možno. Kot ugotavlja Kymlicka: *»Vsi smo zavezani nekemu idealu dobrega življenja in ne glede na njegovo bolj ali manj specifično vsebino potrebujemo nekatere specifične reči, da bi to zavezanost uresničevali.«*⁷⁰ Za človekovo življenje je nujno potrebno, da ima na razpolago primarne dobrine kot so voda, zrak, hrana in zemlja. Brez njih sam biološki obstoj človeka sploh ni možen. Te primarne dobrine imajo smisel, če so čiste – neobremenjene s človeku škodljivimi snovmi. Kymlicka sledeč Rawlsu deli primarne dobrine na dva dela:

»1. Družbene primarne dobrine: dobrine ki jih neposredno razdeljujejo družbene institucije, denimo dohodek in blaginja, možnosti in pooblastila, pravice in svoboščine.

*2. Naravne primarne dobrine: dobrine kakršne so zdravje, inteligenca, življenjski zagon, domišljija in naravni talenti, na katere družbene institucije vplivajo, vendar jih neposredno ne razdeljujejo.«*⁷¹

Industrializacija in globalni trendi družbenega razvoja ogrožajo enakomerno distribucijo teh virov skozi prostor in čas. Danes uresničujemo paradigmo razvoja, ki ni trajnosten, saj v svojim predpostavkah ogroža možnost prihodnjih rodov za kakovostno življenje na Zemlji. Kar hočemo pokazati je, da sedanji razvoj ni samo škodljiv za okolje, temveč je tudi nepravilen do prihodnjih generacij. Ob tem je potrebno razčistiti, na kak način sploh lahko govorimo o distribuciji dobrin skozi čas. V naslednjem poglavju bomo opravili razmislek o vprašanju pravičnosti med generacijami. Spoznali bomo, da so različne generacije v odnosu, ki ga lahko presojamo z vidika pravičnosti. Do takrat pa si pogledjmo, kako lahko govorimo o distribuciji naravnih sestavin okolja, kot sta voda in zrak, skozi prostor in čas.

Rekli smo, da so družbene dobrine tiste, ki jih družbene institucije neposredno razdeljujejo. Mednje sodijo razne pravice in svoboščine. Zdravje in talenti, ki jih posameznik poseduje, pa sodijo med naravne primarne dobrine, ki pa jih družbene institucije neposredno ne razdeljujejo. Za uspešno rezoniranje o zeleni državi moramo dokazati, da sodijo voda, zrak,

⁷⁰ Kymlicka, str. 107.

⁷¹ Prav tam.

hrana in zemlja, med dobrine, ki so pod nadzorom družbenih institucij in zato sodijo v distribucijski proces. Povezati moramo dejavnosti onesnaževanja z distribucijo primarnih bioloških virov prihodnjih generacij. Ali drugače, dejanja sodobnikov morajo biti v neposredni zvezi z stanjem primarnih dobrin v prihodnosti. Dejanje onesnaževalca danes mora vplivati na distribucijo primarnih virov prihodnjika. Takšno povezavo je skušala dokazati Mikronezijska vlada, ko je povezala gradnjo termoelektrarne Prunéfov s stanjem primarnih virov Mikronezijskega ljudstva čez nekaj desetletij. Dokazano je namreč, da je premog energent za najvišjim izpustom toplogrednih plinov na enoto proizvedene energije. Toplogredni plini povzročajo podnebne spremembe, te pa bodo uničile velik del države Mikronezije. Kdor onesnažuje z znatnimi količinami toplogrednih plinov, mora prevzeti odgovornost za škodo, ki jo povzročijo ti plini. Na primeru države Mikronezije vidimo, da gre pri vprašanju onesnaževanja skupnega okolja za nesorazmernost škode in koristi, pri čemer ene stranke pridobijo, druge pa izgubijo. Gre za nepravičen odnos škodovanja. Naloga zelene države je, da te stranke postavi v enakopraven odnos in poskrbi za pravično distribucijo škode in koristi.

Primer Mikronezije proti termoelektrarni je marsikoga presenetil. Presenečen je tisti, ki predpostavlja, da je izpostavljenost naravnim katastrofam stvar naravne danosti in ne družbene odločitve. Mikronezija naj bi bila prikrajšana za naravne dobrine zaradi neugodne lege, ki ji preteči potopitev in salinizacija kmetijskih površin*. Nasprotno pa je Mikronezija prepričljivo pokazala, da gre pri podnebnih spremembah za človeško delo. Vzpostavili so povezavo med onesnaževalcem – termoelektrarno in žrtvijo – okoljem Mikronezije. Vprašanje onesnaževanja skozi prostor in čas tako sodi pod okrilje nadzora družbenih institucij. Žrtev antropogenih naravnih katastrof uživa torej nepravično distribucijo primarnih dobrin. Naloga zelene države je intervenirati v odnose med onesnaževalci in oškodovanci, tako da bo poskrbljeno za pravično distribucijo primarnih dobrin.

* Salinizacija pomeni prepojitev prsti s soljo, kar naredi prst neuporabno za kmetijstvo.

3.2.6. Pravičnost do prihodnjih generacij

V razpravi o politikah varovanja okolja je zelo pomembno upoštevati dimenzijo odnosov med ljudmi skozi čas. Govorimo o odnosih med pripadniki različnih generacij, ki so ločeni glede na čas. Za razpravo o pravičnosti v povezavi z okoljevarstvom se je pomembno osredotočiti na odnose med generacijami, ko se njihovi interesi razlikujejo.

»Ko imamo medgeneracijski konflikt interesov, je lahko sedanja generacija obvezana s pravičnostjo, tako da ne izvaja politik, ki sicer prinašajo korist njej, ob tem pa prenašajo stroške na tiste, ki bodo živeli v prihodnosti.«⁷²

John Rawls v svojem delu posveti posebno poglavje vprašanju pravičnosti do prihodnjih generacij. Zaveda se, da je vprašanje pravičnosti do prihodnjih generacij težavno za vsako etično teorijo. Postavlja jo pred močan test, če ne nemogoč test.⁷³ Kljub temu pa pravi, da je *»zagovor pravičnosti kot poštenosti nepopolna brez kakršnekoli razprave na to temo.«⁷⁴*

Kristin Shrader - Frechette v svojem delu *Environmental justice* sicer večinoma razpravlja o nepravilni obravnavi ljudi, ki se razlikujejo glede na socialni status in kraj bivanja. Raziskuje pa tudi vprašanje neupravičenega razlikovanja glede na čas. Shrader govori o razlikovanjih glede na čas, oziroma glede na temporalne neenakosti, ki jih opredeli kot *»...neenakosti, ki obravnavajo predstavnike drugih generacij drugače, a nimajo nikakršnega moralno relevantnega temelja za to...«⁷⁵* Neupravičenost takšne diskriminacije kritizirajo z dveh pozicij. Kritiki tovrstnega razlikovanja prvič, nasprotujejo zlorabi neke geografske ali temporalne manjšine, ki je izpostavljena tveganju, zato da bi ustvarili ugodnosti za zadevno večino. Drugič, nasprotujejo uporabi nekaterih ljudi kot sredstvo za cilje drugih ljudi (3.2. in 3.3.).⁷⁶

Takšno razlikovanje se vidi v različnih politikah ravnanja z naravnimi viri. Politike hitre izrabe naravnih virov, kot so na primer nafta, premog in zemeljski plin, se ne ozirajo kaj dosti na potrebe prihodnikov po teh istih virih energije. Politika ohranjanja energentov, je skupaj s politikami prehoda na obnovljive vire energije, do prihodnjih generacij veliko prijaznejša. Ideja ohranjanja virov temelji na priznavanju potreb prihodnikov kot pomembnih, zato si

⁷² Lukas Meyer, Intergenerational Justice, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>, 22. 6. 2010.

⁷³ TJ, str. 284.

⁷⁴ Na istem mestu.

⁷⁵ Kristin Shrader – Frechette, Environmental Justice; Creating Equality, Reclaiming Democracy, str. 96.

⁷⁶ Na istem mestu.

prizadeva za uresničevanje pogojev, ki bodo omogočali prihodnjim generacijam zadovoljevanje njihovih potreb.

John Rawls v *Theory of Justice* sicer eksplicitno ne govori o okoljski nepravičnosti, a ni treba dolgo, da zagledamo vzporednice med Rawlsovo medgeneracijsko pravičnostjo na sploh in nepravičnostjo zaradi *temporalne diskriminacije*:

»Življenje ljudi se razume kot shema sodelovanja, razpršenega skozi zgodovinski čas. Vladajo naj jim isti koncepti pravičnosti, ki urejajo sodelovanje sodobnikov«,⁷⁷

Ljudje morajo biti obravnavani enako, ne glede na naključne razlike, za katere sami niso odgovorni. Politike zagotavljanja blaginje sedanji generaciji lahko mnogokrat temeljijo na dejavnostih, ki zmanjšujejo možnost prihodnjikov za zagotovitev njihovih potreb. Pri odločanju o razvojnih politikah se velikokrat spregleda interese prihodnjih generacij. Zdi se, kot da so v vlogi temporalne manjšine preslišani in neupoštevani. V takem primeru bi lahko govorili o diskriminaciji glede na čas. Razlikovanje glede na čas bivanja, sodi med nepravična razlikovanja, ki jih je potrebno zavrniti. V odnosu med generacijami je prisotna »permanentna asimetrija v odnosih moči med živečimi ljudmi in tistimi, ki bodo živeli v prihodnje.«⁷⁸ Sedanja generacija ima moč nad prihodnjimi generacijami s tem, ko s svojimi dejanji vpliva na življenjske pogoje prihodnjikov. Govorili smo že o jedrskih odpadkih. Obrabljeno jedrsko gorivo je še tisočletja nevarno za okolje in vsebuje potencial za proizvodnjo orožja.⁷⁹ Obrabljene jedrske odpadke je potrebno torej še dolgo varovati, da ne pridejo v roke nepridipravom, ki bi jih lahko uporabili tudi v teroristične namene. Če si zdaj predstavimo skupnost, ki mora čez dvesto let nositi stroške varnostnega sistema za varovanje jedrskih odpadkov, vidimo, da smo z uporaba jedrske energije brez rešitve za odpadke, nerešeno breme prenesli na prihodnje generacijo. V takem primeru lahko govorimo o zlorabi moči ali o diskriminaciji glede na čas, o kateri govori Shrader – Frechette. Vprašanje odnosov med generacijami, je pomembno za vzpostavitev pravičnih razmerij med ljudmi, ki živijo zdaj in tistim, ki bodo živeli v prihodnje. Ob tem se zastavlja vprašanje, kdaj je relevantno govoriti o pravičnosti med generacijami. Pravičnost ureja predvsem odnose, kjer gre za razdelitev moči. Sedanja generacija ima moč, da pomembno vpliva na položaj prihodnjih generacij. Sodobniki lahko škodujemo prihodnjim generacijam, »s tem, ko jim pustimo manj resursov in

⁷⁷ TJ. str. 289.

⁷⁸ Lukas Meyer, Intergenerational Justice.

⁷⁹ Iz izrabljenega goriva je mogoče narediti »umazano bombo« - eksplozivno sredstvo, ki je zaradi vsebnosti visoko radioaktivnih elementov izredno nevarno za človeka.

priložnosti, kot so jih lahko uživali njihovi predniki in jim posledično povzročimo več bremen in tveganj.»⁸⁰

Vseeno pa ni enostavno govoriti o škodovanju med generacijami. Nekateri ugovarjajo ideji, da naj bi bili prihodnjiki nosilci človekovih pravic. Zato naj bi bilo nesmiselno govoriti o zahtevah do sodobnikov, da naj te pravice spoštujejo. Temu lahko odvrnemo, s priznanjem, da bodo ljudje v prihodnosti nosilci pravic v času svojega življenja, njihove pravice bodo določene z interesi, ki jih bodo imeli takrat, naša sedanja dejanja in politike pa lahko vplivajo na interese ljudi, ki bodo živeli v prihodnje.⁸¹ Prihodnjim generacijam smo dolžni ne povzročati škode. To obvezo utemeljujemo *»z dejstvom, da so prihodnje osebe ljudje; to pomeni, da delijo tiste lastnosti biti človeka, ki nam omogočajo in zahtevajo od nas, da se obnašamo do njih kot do soljudi.»⁸²*

Ustrezno urejanje odnosov med enakovrednimi predstavniki človeštva, ki živijo ločeno v času, lahko ustrezno rešujemo s pomočjo Rawlsovih načel pravičnosti, ki nastanejo s pomočjo hipotetične pogodbe v virtualnem izhodiščnem položaju za tančico nevednosti, ko:

»Strani ne vedo, kateri generaciji pripadajo, ali kar je isto, kateri stopnji civilizacijskega razvoja družbe pripadajo. Nikakor ne morejo vedeti ali bodo revni ali relativno bogati, pretežno poljedelski ali že industrializirani in tako naprej. Tančica nevednosti je v tem pogledu celovita. Tako se morajo osebe v izhodiščnem položaju vprašati, koliko bi bili pripravljeni prihraniti na vsaki stopnji vnaprej, ob predpostavki, da bodo tudi druge generacije varčevale v enaki meri. To pomeni, da bodo morali premisliti svojo pripravljenost za varčevanje na vsaki dani stopnji civilizacije, z zavedanjem, da bodo stopnje varčevanja, ki jih predlagajo, regulirale celoten obseg varčevanja. V bistvu morajo izbrati pravično načelo varčevanja, ki določa primerno mero prihranka za vsako stopnjo vnaprej.»⁸³

Rawls govori o pravičnih načelih varčevanja za prihodnje generacije. Ob tem se pojavlja vprašanje meje med pravicami prihodnjikov in svobodnim izvajanjem pravic sodobnikov. Ni namreč jasno, kako določiti pravično mero odrekanja sedanje generacije, da bi se zavarovalo pravice ali dobrobit prihodnjih generacij. Prav tako ni jasno, kaj moramo zagotoviti prihodnjim generacijam. Moramo poskrbeti zgolj za njihove temeljne eksistenčne pravice? So njihovi interesi tisti, ki nam postavljajo legitimne zahteve po omejevanju svoje moči v

⁸⁰ Report by the world commission on the ethics of scientific knowledge and technology (COMEST) on the ethical implications of global climate change, UNESCO, Information document, General Conference, 35. seja, Pariz, 2009, str. 18.

⁸¹ Lukas Meyer, na istem mestu.

⁸² Prav tam.

⁸³ TJ, str. 287.

sedanjosti? Moramo skrbeti za njihovo čim večjo dobrobit? Kaj pa v situaciji, ko bi zagotavljanje blaginje v prihodnosti zahtevalo žrtvovanje blaginje sodobnikov? Če se na individualni ravni starši odločijo žrtvovati svojo blaginjo za blaginjo svojih otrok, bi bilo na kolektivni ravno takšno ravnanje neustrezno.⁸⁴ Porušilo bi pravičen odnos med generacijami. Kako torej določiti ustrezno pojmovanje škodovanja, ki naj določi dolžnosti sedanje generacije, da škode ne povzročajo? Ne glede na to kateri generaciji oseba pripada, nam ustrezno načelo ne povzročanja škode zapoveduje, da moramo ravnati tako, da posledice naših ravnanj ne postavljajo nekoga v položaj, ko se nahaja pod pragom nekega normativno določenega standarda bivanja. Ob tem je nujen pogoj, da se v odsotnosti našega dejanja (ali ne-dejanja) ta oseba ne bi nahajala v takem poslabšanem položaju. »Pri udejanjanju tega pojmovanja škode, primerjamo vrednosti »imeti zadovoljivo dobro življenje« in »imeti življenje, ki pade pod relevantno mejo«.⁸⁵

Na tem mestu razmislimo o tem ali bi načelo Brundtlandove komisije o trajnostnem razvoju veljalo za ustrezno razmerje med generacijami po Rawlsovih načelih pravičnosti (glej opredelitev trajnostnega razvoja v 3.1.4.)? Ali torej načelo trajnostnega razvoja, ki zahteva tak sistem zadovoljevanja vsakokratnih potreb, da ob tem ne ogrožamo zadovoljevanja potreb prihodnjih generacij, zadovoljuje načelom pravičnosti? Najbrž lahko temu pritrdimo. Načelo Brundtlandove komisije namreč zagotavlja spoštovanje prvega načela pravičnosti – enakosti svobode. Načelo trajnostnega razvoja, enako kot Rawlsova načela pravičnosti predpostavlja enakost med generacijami. Prav tako trdi, da pravičnost ne more dajati prednosti določeni generaciji pred drugo. Odnos med generacijami mora bit osnovan na nepristranskemu enakem upoštevanju. Razmerje je potrebno osnovati na institucijah, ki zagotavljajo pravičnost. Ko so pravične institucije trdno vzpostavljene *»družba izpolni svojo dolžnost pravičnosti, z vzdrževanjem pravičnih institucij in ohranjanjem njihove materialne podlage.«*⁸⁶

Materialno podlago za pravično distribucijo virov skozi čas, v našem kontekstu predstavljajo okoljske dobrine. Okolje, ki predstavlja biološki temelj za realizacijo raznovrstnih ciljev posameznikov in skupnosti, je primarna dobrina, ki je z onesnaževanjem ogrožena. Od naših prednikov smo podedovali veliko civilizacijskih pridobitev. Ljudem je v preteklosti uspelo ukrotiti arbitrarne sile naravnih danosti v okolje, v katerem je zdaj mogoče živeti in uveljavljati svojo blaginjo. Naši predniki so se že zavedali pomena pravičnosti med

⁸⁴ Lukas Meyer

⁸⁵ Na istem mestu.

⁸⁶ TJ, str. 287.

generacijami in nujnosti, da se prihodnjikom zagotovi možnost blaginje. Podedovali smo naravno in kulturno okolje kot nekaj, kar omogoča blaginjo. Pravičnost veleva ohranjanje teh vrednot tudi za prihodnje generacije.

»Vsaka generacija mora, ne le ohraniti pridobitve kulture in civilizacije ter ohranjati v celovitosti tiste pravične institucije, ki so bile vzpostavljene, ampak mora v vsakem časovnem obdobju hkrati dati na stran realno akumuliran kapital.«⁸⁷

Rawls sicer ves čas govori o akumulaciji in nabiranja kapitala ter prihrankov, načela pravičnosti med generacijami pa ne urejajo samo tega. V razpravi o pogojih za trajnostni razvoj lahko kot realno akumuliran kapital razumemo več stvari. Ena od teh je infrastruktura obnovljivih virov energije. Že nameščeni zbiralniki energije sonca, vetra in vode so rezultat prizadevanj določene generacije, da bi zagotovila trajno oskrbo z obnovljivo energijo. Današnje hidroelektrarne uporabljamo, zato ker so jih naši predniki postavili in jih ohranili za nas in prihodnjike. Postavitev takšne infrastrukture zahteva nalaganje določenega kapitala, pri čemer se zdi, da ima generacija, ki to infrastrukturo vzpostavlja, še najmanj koristi.

»Potrebno je imeti v mislih, da tukaj kapital ne pomeni samo tovarn in strojev in tako naprej, ampak tudi znanje in kulturo, prav tako pa tehnike in veščine, ki sploh omogočajo pravične institucije in pošteno vrednost svobode.«⁸⁸

Potrebujemo način razmišljanja, ki omogoča delovanje pravičnih institucij. Razvijanje pravne države in paradigme trajnostnega razvoja je ključnega pomena za vzpostavitev zelene države. Ta si prizadeva vzpostaviti pravičnost na področju odnosov med ljudmi, ko gre za onesnaževanje okolja. Trajnostni razvoj zahteva predanost vrednotam svobode in enakopravnosti. Da bi lahko razmišljali trajnostno, moramo poleg interesov obstoječe skupnosti, enakovredno razmišljati o skupnostih prihodnjih generacij. Skupaj z njimi se moramo postaviti v izhodiščni položaj, kjer »so dejansko zastopane vse generacije...«⁸⁹

Ob tem se zastavlja vprašanje o načelu recipročnosti, ki navadno ureja medčloveške odnose. Rekli smo že, da z vlaganjem v infrastrukturo še najmanj pridobi tista generacija, ki je gradila, največ koristi pa imajo tisti, ki so podedovali delujoč sistem zagotavljanja potreb. Kako je

⁸⁷ TJ, str. 285.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ TJ, str. 288

torej z recipročnostjo pri medgeneracijskih odnosih? Navadno načelo recipročnosti velja tam, kjer prihaja do izmenjave vrednosti, kjer vsaka stran nekaj da, v zameno za pošteno vračilo. Ker v zgodovini ni mogoče, da bi naslednja generacija karkoli dajala prejšnji generaciji, je vsaka generacija zgolj prejemnica bolj ali manj ohranjenih in vzdrževanih dobrin. Rawls priznava, da se lahko zgodi, da prva generacija, ki je začela z ohranjanjem in vzdrževanjem, ne bo od prejšnje generacije pridobila skoraj nič, medtem ko bo zadnja generacija, ki bo prekinila z varčevanjem zgolj prejemnica. To je lahko videti nepravilno.⁹⁰ Rawls zavrača misel, ki človeški razvoj označuje za kronološko nepravilnost, kjer naj bi tisti, ki živijo kasneje vedno želi sadove dela prednikov. Naravno je, da so generacije razporejene skozi čas in da dejanske menjave med njimi lahko potekajo zgolj v eno smer. Mi lahko naredimo nekaj za naslednike, medtem ko oni povratno ne morejo delovati.

»Ta situacija je nespremenljiva, zato se vprašanje pravičnosti ne more vzpostaviti. Pravične ali nepravilne so institucije, ki se ukvarjajo z naravnimi omejitvami na način, ko so te postavljene tako, da prinašajo korist od zgodovinskih možnosti.«⁹¹

Pravične institucije imajo smisel v delovanju tam, kjer se da delovati. Kljub temu, da se zdi nepravilno, ne moremo narediti ničesar, da bi minule generacije prevzele odgovornost za slabo, ki so ga povzročile. Kot vidimo pri vprašanjih okoljevarstva, pa se je zelo smiselno ukvarjati s vprašanji pravičnosti delovanja v prihodnost. Tukaj imamo odgovornost, da vzamemo v obzir interese tistih, ki šele pridejo. Ni razloga, zakaj ne bi otroci jutrišnjega dne imeli enake pozornosti za razvoj in možnost doseganja blagostanja. Vsaka generacija je podedovala izjemno veliko akumuliranega kapitala prejšnjih generacij. Našim prednikom je bilo jasno, da morajo ohranjati vrednote civilizacije za prihodnost. Globalna ekološka kriza pa med drugim indicira, da smo na pravičnost med generacijami pozabili. Država, ki naj postane zelena, mora pripoznati globalno ohranjanje okolja kot vrednoto, ki pomeni nujen pogoj za blagostanje vsakokratnih prebivalcev. Vrednost okolja je potrebno zaščititi s vpeljavo pravičnih institucij, ki naj urejajo vprašanja odnosov med generacijami. Poskrbeti mora, da bodo prihodnje generacije imele zagotovljen pravičen delež dobrin, ki so nujne za blagostanje.

»Če naj bi vse generacije pridobile (razen morda prve), morajo očitno izbrati pravično načelo varčevanja, ki, če mu sledimo, omogoča, da vsak pridobi od svojih prednikov in opravi svoj pravični delež do tistih, ki pridejo kasneje.«⁹²

⁹⁰ TJ, str. 290.

⁹¹ Na istem mestu.

Glede recipročnosti Rawls priznava, da je edino recipročno sodelovanje med generacijami virtualne oblike – tisto, ki poteka v izhodiščnem položaju, ko se poskuša vzpostaviti pravično načelo varčevanja in vzdrževanja za naslednike. Ugotavlja, da pri tem ne moremo samo preslikati načela razlike. Kajti ne obstaja noben način, kako bi lahko prihodnje generacije izboljšale položaj generacije, ki je v najslabšem položaju – prve generacije. Problema varčevanje se je torej potrebno lotiti drugače. Rawls zato predlaga, da se odpovemo izhodiščnemu položaju, kjer nastopajo predstavniki vseh generacij. Namesto tega naj odločevalci o načelih pravičnosti med generacijami na primeru varčevanja vedno vstopajo v izhodiščni položaj kot sedanjiki.

»Tisti, ki so v izhodiščnem položaju torej vedo, da so sedanjiki, in če jim ni mar nit za neposredne naslednike, ni razloga da bi se odločili za kakršnokoli varčevanje.«⁹³

Najbolje je torej, da ohranimo interpretacijo izhodiščnega položaja, kjer vstopamo v izhodiščni položaj kot sedanjiki in prilagodimo pogoje za motivacijo strank.

»Strani se razume, kot da predstavljajo družinske linije, recimo z čustvenimi vezmi med generacijami, ki si neposredno sledijo...Kriteriji za pravičnost med generacijami so tisti, ki bi bili izbrani v izhodiščnem položaju.«⁹⁴

Izhodiščni položaj je torej postavljen tako, da nas spodbuja o prihodnjih generacijah razmišljati kot o naših otrocih jutrišnjega dne. Pri *navadni* različici izhodiščnega položaja, kjer skušamo najti načela pravičnosti, smo si zamislili, da odločamo o položaju, ki ga bomo potencialni sami zasedali. Tako razmišljanje v nas spodbudi dobrohotnost do vseh možnih položajev v družbi. Zdaj pa Rawls predlaga, da na mesto, ki mu odrejamo pozornost, namesto sebe, zamislimo naše otroke. Sprememba pri simulaciji izhodiščnega položaja pri vprašanju posameznikov v danih razmerah in izhodiščnem položaju, ki skuša najti pravičen način odnosa do prihodnjih generacij verjetno sploh ni nujna. Tudi pri presoji o položajih v prihodnosti bi lahko razmišljali kot o mestih, ki bi jih lahko potencialno zasegli mi sami. Naše otroke ali člane ožje družinske linije Rawls najverjetneje predlaga zato, da bi nam že predpostavil dinamiko časovnosti.

⁹² TJ, 291.

⁹³ TJ, 292.

⁹⁴ Prav tam.

Ko starši planirajo prihodnost svojih otrok, ne načrtujejo do potankosti njihovega življenja, temveč se osredotočajo na zagotovitev pogojev možnosti kakovostnega življenja. Podobno naj bi razmišljali pri vprašanju pravičnosti do prihodnjih generacij. Poskrbeti moramo za uveljavljanje takih dejanj in politik, ki bodo prihodnjim generacijam zagotavljale zadosti dobro življenje v skladu z nepristranskimi merili, ki bi jih izbrali v izhodiščnem položaju za tančico nevednosti. Pri tem pa ne gre za pozitivno odrejanje mesta prihodnjih generacij. Njihov položaj v prihodnosti je v mnogih pogledih nepredvidljiv, zato ne vemo, kaj jim je pravično odmeriti. Vemo pa, da bodo potrebovali nekatere osnove pogoje blaginje, tako kot to vemo za naše otroke. Tudi pri vprašanju ukrepanja na področju ene največjih ekoloških nevarnostih našega časa – podnebnih sprememb, je jasno, kako ravnati.

»Seveda se lahko motimo o tem, kaj se bo dejansko zgodilo v prihodnosti. A to nas ne kliče k pasivnosti. Nasprotno. Tudi, če se sčasoma pokaže, da so se motili, ima sedanja generacija jasno dolžnost, da v luči tega kar ve o prihodnjih podnebnih spremembah, sprejme politike, ki so tako robustne, kot je razumno možno, da vsaj zagotovi začetno izhodišče, od koder se bodo lahko prihodnje generacije borile za zmanjšanje učinkov podnebnih sprememb.«⁹⁵

Naloga zelene države je, da osnovne pogoje za zagotavljanje zadostne ravni življenjskega standarda prihodnjih generacij opredeli in sprejme politike, ki bodo zaščitile možnost prihodnjikov za zadostno raven blaginje. Zagotoviti mora spoštovanja pravic prihodnjikov kot dolžnost, ki je naložena vsakokratni generaciji. Skupaj z Rawlsom lahko zaključimo, da

»imajo osebe v različnih generacijah dolžnosti in odgovornosti drug do drugega prav tako, kot jih imajo sodobniki. Sedanja generacija ne more ravnati, kot ji ustreza, ampak je vezana na načela, ki bi jih izbrali v izhodiščnem položaju, da bi določili pravičnost med osebami v različnih momentih časa.«⁹⁶

3.3. Nozickova kritika teorije pravičnosti

Argumentacija za radikalne ukrepe ekološke države (2.1. in 2.2.) v veliki meri sloni na Rawlsovi teoriji pravičnosti. Naše predpostavke sicer temeljijo na intuicijah o skrbi za okolje, ki so mislecom mnogih različnih šol skupne, vseeno pa poskušamo pokazati, da lahko naše intuicije smiselno zajamemo v enoten okvir teorije pravičnosti Johna Rawlsa. Zanj je značilno, da vidi enakost posameznikov, kot nujni pogoj svobode. Da bi lahko posamezniki

⁹⁵ COMEST on the ethical implications of global climate change, str. 19.

⁹⁶ TJ, 293.

sledili svojim ciljem dobrega življenja, morajo družbene institucije poskrbeti za pravično distribucijo primarnih dobrin. Vsak posameznik naj bi imel enak delež, neenakosti pa so dovoljene, če izboljšajo položaj tistih, ki so v najslabšem položaju. Tako skušamo pokazati, da je načelo trajnostnega razvoja, kot ga elegantno izrazi Brundtlandova komisija (v uvodu) v celoti skladno z Rawlsovo teorijo pravičnosti. Obstoječa generacija naj zadovoljuje svoje potrebe znotraj zmožnosti ekosistemov za obnovo in obstoj, kajti edino tako bomo zadostili pogojem pravičnosti, da bomo prihodnjim generacijam zagotovili pravično distribucijo primarnih dobrin, o katerih s svojim vedenjem posredno odločamo. Pravičnost med generacijami je torej določena z enako distribucijo dobrin in bremen med enakovrednimi generacijami, razporejenimi po zgodovini.

Robert Nozick sodi med filozofe, ki jim Rawlsove ideje niso samoumevne. Prepričan je, da temeljijo na napačnih predpostavkah. Nozick se uvršča v desno libertarno politično pozicijo, znan pa je po svojem zagovoru t.i. minimalne države. Nozicka, kot tudi mnoge navdušence nad njegovo teorijo, moti razpravljanje o distribuciji dobrin, ne da bi se ob tem spraševali, kako so te dobrine nastale in kje so bile, preden smo jih razdelili. Nozick zastopa glas lastnikov kapitala, ki jim ni samoumevno, da se določen del njihovega dohodka namenja družbenim ciljem, ki jih morda sami ne bi izbrali. Med nezaželene cilje mnogokrat uvrščajo državo blaginje. Ne samo, da Nozick nasprotuje obdavčitvam posameznikov v imenu blaginje, pravi, da gre pri davkih za družbeno blaginjo za grobo poseganje v avtonomijo posameznika in za kršenje njegovih pravic. Če hoče kdo pomagati revnim, naj jim sam daruje sredstva, bi rekel Nozick. Svoje delo *Anarchy, State and Utopia* začne z odločno trditvijo:

»Posamezniki imajo pravice in so stvari, ki jim jih nobena oseba ali skupina ne sme storiti (ne da bi kršila te pravice). Te pravice so tako močne in daljnosežne, da sprožajo vprašanje, kaj, če sploh kaj, lahko država ali njeni predstavniki sploh naredijo.«⁹⁷

Obdavčitev bogatih za potrebe revnih je po Nozickovem prepričanju nepravilna. Pravi, da kljub temu, da je njihov položaj nezavidljiv, revni niso upravičeni do deleža lastnine bogatih. *»Distribucija je pravična takrat, ko so vsi upravičeni do deleža, ki ga prejmejo s distribucijo.«⁹⁸* Pri redistribuciji denarja pridobljenega iz »neupravičenih« obdavčitev pa naj

⁹⁷ Anarchy, State, and Utopia, str. ix;

⁹⁸ Robert Nozick, Anarchy, State, and Utopia, Basic Books, Inc., 1974, New York, str. 151;

bi država kršila pravice lastnikov in zato razdeljuje neupravičeno zasežena sredstva, rezonira Nozick.

Pri zagovoru posameznikovih pravic se Nozick sklicuje na Kantovo načelo, ki po Nozicku pravi, »*da so posamezniki vedno smoter in nikoli sredstvo; nikoli ne smejo biti uporabljeni, kot sredstvo ali biti izkoriščani za dosego drugih smotrov brez njihovega pristanka.*« Če smo natančni, je Immanuel Kant tukaj malo bolj specifičen. V skladu s kategoričnim imperativom posamezniki nikoli ne smejo biti izkoriščani za druge smotre, pa naj na to pristanejo ali ne. Posamezniki imajo dolžnost do vseh umnih bitij. Ta pa vključuje tudi samega akterja moralnega dejanja. Smoter moralnih dejanj mora biti človeštvo v »*tvoji osebi, kot tudi človeštvo v drugi osebi.*»⁹⁹ Tako po Kantu samožrtvovanje ni dopustno, saj gre pri njem za isti tip nemoralnega dejanja, kot pri uboju druge osebe. Človek je žrtvovan za nek drug smoter.

Nozickova interpretacija Kanta je torej problematična na točki, ko razume strinjanje posameznika kot pogoj uporabe tega človeka za cilje zunaj njega. Kaj Nozickova kritika pomeni za Rawlsovo teorijo pravičnosti? Rawls bi Nozicku odgovoril, da so sredstva za distribucijo podeljena legitimno. Namen distribucije je ravno spoštovanje avtonomije vseh posameznikov v družbi (3.3.). Poleg tega Rawls trdi, da so sredstva razdeljena v skladu z načeli pravičnosti, ki so logična posledica kategoričnega imperativa. Enak začetni delež primarnih dobrin je namreč pogoj za avtonomno delovanje posameznika, ki naj sledi načelom kategoričnega imperativa. Začetna pozicija, ki ne omogoča svobodnega sledenja ciljem, ki si jih posameznik zastavlja, bi kršila njegovo avtonomijo. To pa je tisto, na kar opozarjamo pri distribuciji virov skozi generacije (3.1.6.). Če s svojim delovanjem posameznikom v drugi geografski regiji ali v drugem časovnem obdobju uničimo njihovo okolje in jim onemogočimo zagotovitev primarne okoljskih dobrin, smo jim odvzeli možnost za avtonomno delovanje.

Vztrajanje na paradigmi neskončni rasti materialne proizvodnje ob omejenih kapacitetah planeta, pomeni zapravljanje omejenih resursov za cilje temporalno specifične skupine ljudi – sodobnikov. Pri globalni ekološki krizi je jasno, da gre za grobo poseganje v možnosti prihodnjih generacij za zagotavljanje svojih potreb. Tako se izkaže, da lahko tudi tukaj govorimo o kršenju osnovnega načela kantovske filozofije, na katero se sklicujeta Rawls in

⁹⁹ Immanuel Kant, Zasnivanje metafizike morala, BIGZ, Beograd, 1981, str. 85.

Nozick. Posamezniki v prihodnosti so žrtvovani za cilje posameznikov danes. Nozick svojo teorijo libertarizma postavlja ravno na Kantovem načelu, ki je grobo kršeno pri onesnaževanju okolja in drugih oblikah (iz)rabe primarnih dobrin.

Iz močnega zagovorništva človekovih pravic, ki je značilno za Nozickovo teorijo, bi lahko torej sklenili, da bi Nozickova politična filozofija morala podpirati ukrepe zelene države za blaginjo prihodnjih generacij. Kajti če so pravice posameznikov res tako daljnosežne, da lahko država komaj kaj naredi, da jih omeji, potem ni videti vnaprejšnjega razloga, zakaj ne bi zaščitili posameznikov, ki bodo zagotovo živeli za nami. Vseeno pa bi Nozick podobno kot pri vprašanih blaginje sodobnikov, tudi pri ukrepih za blaginjo prihodnjikov videl problem.

V skladu z njegovo teorijo, mora biti Nozickova minimalna država zadolžena za pravno varnost ljudi. Tukaj dodajamo, da bi taka država morala ščititi tudi pravice ljudi, ki bodo živeli v prihodnje. Postavimo se v pozicijo človeka, ki bo živel leta 2100 in si predstavljajmo scenarij razvoja globalne družbe v 21. stoletju po načelu »business as usual«^{*}. Tak človek bi z veliko verjetnostjo trpel nevarne posledice podnebnih sprememb in drugih znakov ekološke krize. Če bi se takrat spomnil Nozickove trditve, da je komaj kaj, kar lahko posamezniku naredijo, ne da bi kršili njegove pravice, potem bo lahko upravičeno nastopil s trditvijo, da so posamezniki, ki niso ukrepali v smeri trajnostnega razvoja, ko bi to še lahko storili, kršili njegove pravice. Če bi bilo možno vplivati na delovanje naših sodobnikov na začetku 21. stoletja, bi prav gotovo zahteval spoštovanja svojih pravic. Neupravičeno se namreč posega v njegov delež primarnih dobrin zdravega okolja.

Na tej točki smo prišli do razhajanj med Rawlsom in Nozickom, saj se ne strinjata, kaj je tisto, kar posamezniku sploh pripada. Če je distribucija primarnih dobrin za namene blaginje za Nozicka sporna, kaj naj bi menil o ukrepih zniževanja izpustov, kot smo jih navedli zgoraj (2.2.). Država blaginje in zelena država namreč gradita na isti osnovi – trdita, da ni pravičnosti brez pravične distribucije primarnih virov med enakovredne stranke. Ukrepi, ki bi vplivali na svobodno delovanje posameznika, kot je na primer obvezno zmanjšanje potovanj z letalom in prepoved vožnje s terencem po središču mesta, bi bili za Nozicka najbrž enako sporni, kot so ukrepi za blaginjo sodobnikov. Socialna država se bori za blaginjo ljudi. Zelena država dela isto, le da upošteva tudi ljudi prihodnosti.

* »posel kot po navadi«

Sodobna desna politična ideologija si tudi sicer prizadeva za čim manjšo vlogo države v gospodarstvu. Nozick nas sooča z argumenti, ki omejujejo vlogo države v imenu pravic, ki naj bi jih *prevelika* država omejevala. Če pokažemo, da zelena država ni v nasprotju z načeli, na katere se sklicuje, potem bi moral Nozick podpreti povečanje minimalne države za velikost, ki je potrebna, da lahko izpelje učinkovite reforme v smeri trajnostne družbe. Enako bi morali narediti ostali, ki se sklicujejo na vlogo države kot skrbnice za varnost državljanov. Vprašanje pa je ali je politična desnica pripravljena spremeniti mnenje o vlogi države v gospodarstvu. Zdi se, kot da sta svobodni trg in deregulacija del temeljnih intuicij desničarjev, tako kot so ideje o pravičnosti in enakosti sestavni del intuicije levičarjev. S parcialnega vidika četrletnih poročil o stanju dobička, se zdi omejevanje tržne svobode in posledično zmanjšanje dobička v imenu pravičnosti, ki naj izboljšuje možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb, zelo odmaknjeno in neprepričljivo.

Morda lahko na tej točki skušamo ugotoviti, zakaj je liberalna stranka nasprotovala zelenemu javnemu naročanju. Obstaja več razumljivih razlogov, zakaj bi lahko bili liberalci zadržani. Med njimi sta dva precej verjetna. Lahko, da so pri odločevalcih v stranki prevladale »desne intuicije« in so skeptični do vseh projektov, ki predpostavljajo krepitev vloge države. S tega vidika je bila morda zadržanost do zelenega javnega naročanja ideološkega izvora. A tudi če je bil to razlog zadržanosti, bi jim lahko odgovorili isto kot smo Nozicku. Če želimo resnično vztrajati na načelu enakopravnosti in nediskriminacije, potem moram čas rojstva priznati za arbitrarno okoliščino, ki ne sme vplivati na pravice, ki človeku pripadajo.

Razlog za zadržanost liberalcev v Sloveniji pa je dosti verjetno (tudi) druge vrste. Liberalci, tako kot mnogi drugi, ki jih naša razprava naslavlja, okoljevarstva preprosto niso postavili v luč razprave o pravicah in pravičnosti. Razprave o zaščiti okolja razumejo kot eno izmed politik upravljanja. Tako kot se upravlja s prometno infrastrukturo in kmetijskimi zemljišči, podobno je potrebno upravljati z okoljem. Ker stranka ni preferenčno orientirana na področju okolja in prostora, se ji ZZJN pač ne zdi pomembna tema. Namen teorije zelene države, kot jo tukaj predstavljamo, je ravno v tem, da razpravo premakne iz polja razprav o vprašanih prostora med razprave o človekovih pravicah in o pravičnosti. Kot vseskozi dokazujemo, sodi večina globalnih okoljskih vprašanj v to vrsto problemov. ZZJN bi v glavnem zmanjševal negativen vpliv na podnebne spremembe, s tem pa cilja na krepitev načel pravičnosti v družbi.

Pričakovati je, da bo desnica še naprej podpirala politike za maksimizacijo dobičkov v gospodarstvu in minimalno državo, ki naj bi take politike najboljše spodbujala. Temu bodo dajali prednost pred pravičnostjo danes in tudi pred dilemami pravičnosti do prihodnjih generacij. A v tem primeru mora najti drugo legitimacijo, kot je Nozickova, saj se, kot smo videli, vloga njegove minimalne države v imenu varnosti posameznikov spremeni. Tudi minimalna država, ki skrbi zgolj za varnost državljanov, bo morala zagotavljati obsežno regulacijo gospodarstva, če naj zaščiti varnost državljanov skozi čas in se torej izpolni ena izmed redkih nalog minimalne države.

4. IZZIVI ZELENE DRŽAVE

Kot potrjuje Bučar-Ručman je v Sloveniji pravica do zdravega življenjskega okolja zagotovljena že v Ustavi.

»72. člen navaja, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje gospodarskih in drugih dejavnosti.«¹⁰⁰

To daje ideji o praktičnem uveljavljanju zelene države v Sloveniji neko moč. Kot smo videli v uvodu, je potrebno ustavo brati tako, da štejemo čas rojstva za osebno okoliščino, da bi tako dobili ustavni temelj za uveljavljanje zelene države na načelih pravičnosti do prihodnjih generacij. Bučar-Ručman še opozarja, da so dejanja, ki škodujejo okolju, prostoru in naravnim dobrinam opredeljena kot kazniva tudi v kazenskem zakoniku.¹⁰¹ Kot smo videli, bi to moralo zadostovati, da bi na našo stran dobili tudi Nozickovo teorijo minimalne države. Na tem mestu bomo razmišljali o izzivih, ki se pojavljajo, ko skušamo teorijo zelene državo prenesti v realnost.

¹⁰⁰ Aleš Bučar-Ručman, Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije, str. 119.

¹⁰¹ 32. poglavje KZ, Ur. list 55/2008, Bučar-Ručman, na istem mestu.

4.1. Demokratična legitimnost zelene države

Debate politične filozofije se velikokrat omejijo na postavljanje sistema načel, ki naj usmerjajo delovanje države in njenih institucij v praksi. S vprašanji praktične uresničljivosti se v politični filozofiji pogosto ne ukvarjamo. Vprašanje praktične izvedljivosti je konkretnost, ki je preveč arbitrarno določena, da bi bila relevantna pri vprašanjih splošnih načel, ki jih filozofija raziskuje. Ko je določeno vprašanje zadostno rešeno na teoretični ravni, se filozofija umakne empiričnim vedam, ki se ukvarjajo z zadevami konkretnih pojavov v praksi. Empirične vede naj bi komplementarno dopolnjevale filozofijo, saj se ukvarjajo s konkretnimi družbenimi okoliščinami, kjer poleg drugega opazujejo tudi delovanje splošnih načel. Zakaj naj bi se potemtakem filozofija ukvarjala z vprašanji uresničljivosti politično teoretskih idej?

Najprej spomnimo, da sodi politična filozofija kot zvrst socialne filozofije v področje praktične filozofije. Njen predmet so moralna vprašanja in dileme, ki se pojavljajo v konkretnih političnih procesih. Druga in ključna stvar, ki se je moramo zavedati pri filozofiranju o zeleni državi, pa je načelo učinkovitosti. Če ideje, ki na teoretski ravni služijo načelom pravičnosti in spoštovanja človekovih pravic, ne prinašajo zelenih učinkov in ne ščitijo tistih, za katere so vpeljani, potem zgubijo svojo vrednost. Načelo *ne ubijaj* je spoštovano le takrat, ko tudi v resnici ne ubijamo. Če na načelni ravni sicer nismo zagovorniki ubijanja, v praksi pa uboj storimo, niso naša načela nič vredna. Enako je z načeli zelene države. Če naj določeni ukrepi ščitijo človekove pravice ljudi prihodnjih generacij, potem morajo biti načela zelene države učinkovita. Biti morajo prenosljiva v praktično izvedbo. Sicer svoje naloge ne opravijo in so po svoji vrednosti nična. To pomeni, da naj pri teoretski zasnovi ne vsebujejo notranjih kontradikcij in da naj upoštevajo zakonitosti dejanskega političnega procesa. Komunizem je na primer ideja, ki je strogo teoretska. Pri njegovem snovanju je manjkalo teoretiziranje o skladnosti ideje z zakonitostmi družbenih procesov. Narava družbe in človeka je bila dojeta, kot konstrukt, ki se ga da s treningom rekonstruirati. Do neke mere to gotovo drži, vseeno pa je predpostavka o možnosti aplikacije prav vsake teoretsko zasnovane politike v prakso zgrešena.

Pri razmišljanju o transformaciji naše družbe v trajnostni način življenja, se moramo zavedati, da ni samoumevno, da vsi ljudje poznajo stanje stvari. Razumevanje kompleksnih okoljevarstvenih problemov kot so podnebne spremembe, krčenje deževnega gozda,

spremembe oceanov, zahteva dobro poznavanje različnih vej naravoslovja. Naivno bi bilo od vseh ljudi pričakovati obvladovanje potrebnih znanosti, zato da bi razumeli nujnost po veliki obsežnosti transformacijskega procesa. Zato se postavlja vprašanje o sposobnosti posameznikov v demokratičnem sistemu, da se odločajo na podlagi znanstvenih dejstev. V zeleni državi si čisto mogoče lahko zgodi, da bodo njeni voditelji ozaveščeni in pripravljeni na ukrepanje v smeri korenitih sprememb na poti trajnostne družbe, a za svoje ukrepe ne bodo imeli podpore ljudi. Če bi voditelji vseeno nadaljevali z zastavljenimi reformami, bi delovali v nasprotju z zahtevami ljudi. Zastavilo bi se vprašanje demokratične legitimnosti zelene države. Tako kot imajo ljudje radi nizke davke, kljub temu, da to škodi njihovim siceršnjim interesom (le da zaradi kompleksnosti sistema tega ne vidijo), enako se lahko zgodi, da ne bodo pripravljeni sodelovati v ukrepih zelene države, kot so opuščanje letenja, zmanjševanje porabe mesa, gradnja manjših hiš in nadomeščanje avtomobila z javnim prevozom. Kako naj država rešuje situacijo, v kateri demokratično izražene preference ljudi ne želijo sodelovati v projektu "medgeneracijske pravičnosti"? Rešitev je ista kot pri vprašanju davkov, varnosti na cestah in obveznem cepljenju. Povsod gre za obvezne omejitve, ki jih država vpelje zato, da bi zagotovila varnost v skupnosti. Brez varnostnih zadržkov, ki so zagotovljeni na ta način, so namreč posamezniki v družbi ogroženi od dejanj drugih, ki bi bili sicer pod nadzorom regulacije. V primeru globalnega onesnaževanja velikih razsežnosti, kot gre na primer pri podnebnih spremembah, so žrtve zmanjšane varnosti prihodnje generacije. Spet je osnovna predpostavka v priznavanju prihodnjih generacij za enakovredne člane moralne skupnosti. Če jim tega ne priznavamo, načnemo temelje zelene države. Kot smo videli v razpravi o ustavni zaščiti (3.1.), je čas rojstva osebna okoliščina, ki ne zadostuje za razlikovanje. Izločanje nekoga iz moralne skupnosti zaradi te okoliščine bi pomenilo določeno obliko diskriminacije.

4.2. Zelena država v mednarodnem prostoru

Naslednje vprašanje, ki ga moramo premisliti, ko govorimo o uresničljivosti načel zelene države, je položaj držav v mednarodnem prostoru. Zgoraj, v razpravi o načelu razlike (3.1.3.), smo obravnavali primer načrtovane češke premogovne elektrarne, proti kateri se je pritožila država Mikronezija. Kot smo videli, pacifiško otoško državo skrbi, da bo Prunéřov, največji češki proizvajalec toplogrednih plinov (po modernizaciji bi proizvedel 3x250MW energije), zaradi dvigovanja morske gladine kot posledica globalnega segrevanja ozračja, prispeval k postopnem izginotju nekaterih obalnih območij. V uradnem pismu je Mikronezija pozvala

ministrstvo, da naj izda “negativno končno mnenje o okoljskih vplivih projekta”¹⁰². Češki vladni organi so pobudo zavrnilo in izdali soglasje k okoljskemu poročilu in tako omogočili začetke gradnje.

Mikronezija je uporabila zelo zanimivo argumentacijo za svoje nasprotovanje projektu. Investitor ni uporabil BAT (best available technology*) tehnologije pri načrtovanju gradnje termoelektrarne in bo zato na leto predvidoma izpustil v ozračje dodatnih 300 milijonov ton izpustov CO₂. S tem bo prenovljena elektrarna še bolj okrepila svoj učinek na podnebne spremembe. Ta razlika, trdi Mikronezija, je moralno nedopustna. Poleg tega pa Mikronezija nasprotuje gradnji termoelektrarne iz prepričanja, da ima Češka na razpolago alternativne vire proizvodnje elektrike, ki ne prispevajo k uničujočim podnebnim spremembam. Mikronezija ne vidi razlogov za takšno modernizacijo, ki bi pospeševala škodljive podnebne spremembe, če pa obstajajo alternative, ki ne delajo škode Mikroneziji.

Argumentacija Mikronezije predpostavlja, da bi se morali onesnaževalci v mednarodnem prostoru držati določenih mej. Odločitev za Prunérov pomeni škodo za prebivalce, ki so geografsko in časovno distancirani. Lahko bi rekli, da gre pri postavitvi nove termoelektrarne za poseganje v primarne dobrine prihodnjih Mikronezijcev. Ko je država v njihovem imenu izdala pridržek h gradnji, jih je priznala za pripadnike moralne skupnosti, ki jih je potrebno upoštevati. Država Mikronezija se je ravnala natančno v skladu z načeli zelene države. Ob tej intervenciji smo lahko videli, da ima investitor moč nad distribucijo primarnih virov med druge ljudi in da je pri tej distribuciji nepravilčen. V imenu večjega dobička in splošno ugodnejše izbire, se je investitor odločil za slabšo tehnologijo pridobivanja energije, do alternativnih – podnebnju 'prijaznih' tehnologij pa se sploh ni opredelil. Mikronezija nam je uspela pokazati na očitno kršenje med-regijske in medgeneracijske pravičnosti pri odločitvi za prakse, ki pospešujejo okoljsko nevarne podnebne spremembe. Pri tem se Češka niti ne more izgovarjati na zagotavljanje blaginje svojemu narodu, saj je več nevladnih organizacij, vključno z Greenpeaceom, s študijami dokazalo, da je možno pridobivati energijo iz alternativnih virov energije, ki ne povzročajo škode globalnemu okolju.

¹⁰² Pavel Baroch, Micronesia objects Czech plant, due to sea level rise, <http://aktualne.centrum.cz/czechnews/clanek.phtml?id=657469>, 11. 1. 2010.

* najboljša razpoložljiva tehnologija. BAT je v energetiki standardni izraz za označevanje ustrezne tehnologije.

Izziv teorije zelene države bo v uveljavljanju njenih načel v mednarodnem prostoru, kjer je zelena država najbolj potrebna. Načela zelene države bodo morala vstopiti v mednarodno pravo, tako kot je to uspelo načelom prepovedi genocida, vojnih zločinov in drugih kriminalnih ekscesov, ki lahko v primeru kršitev, predstavljajo povod za mednarodne sankcije. Naloga politične filozofije je, da pokaže potrebo po mednarodni aplikaciji zelene države, da bi ta dosegala načela pravičnosti do prihodnjih generacij. Za razliko od socialne države, ki je lahko aplicirana zgolj znotraj omejenega geografskega območja, pa je za zeleno državo nujno, da se jo aplicira povsod, kjer preko onesnaževanja prihaja do škodovanja med ljudmi. Ko si ljudje preko skupnega okolja škodujejo skozi prostor ali čas in posegajo po pravičnem deležu drugega, je potrebna intervencije zelene države, da takšno ravnanje prepreči.

4.3. Zelena država in svoboda trga

Oglejmo si še položaj zelene države do gospodarske politike. Zeleno državo smo skušali izpeljati iz teorije liberalizma, kot njegovo logično posledico. Zdaj je potrebno reflektirati odnos zelene – v osnovi liberalne – države do klasičnih vprašanj gospodarske politike, kot sta prost trg in gospodarska rast. Liberalci so znani po svoji poziciji zagovarjanja načel prostega trga. Tako kot večina drugih političnih usmeritev, podpirajo tudi idejo, da je gospodarska rast pokazatelj uspešnosti družbe.

Nevladna organizacija *New economic foundation* (Nef) je izdala študijo z pomenljivim naslovom *Growth isn't possible** v kateri trdi, da na planetu s končnimi viri neskončna rast ni mogoča. Nef zato poziva odločevalce k spremembi ekonomskega sistema, ki temelji na neustreznih predpostavkah neskončne rasti in jih zamenja z gospodarsko politiko, ki bo dejansko skladna s dejstvom enega planeta z omejenimi viri.¹⁰³ O povezavi rasti gospodarstva in onesnaževanjem priča tudi podatek ameriške vlade, da so v letu gospodarskega recesije 2009, emisije CO₂ padle za 7%.¹⁰⁴

* Rast ni mogoča.

¹⁰³ http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/Growth_Isnt_Possible.pdf; 30.4.2010.

¹⁰⁴ <http://www.eia.doe.gov/steo/>; 6.5.2010.

Če hoče zelena država resnično uveljaviti trajnostni razvoj, ki bo pravičen do prihodnjih generacij, ne more mimo dejstva, da rast ekonomije povzroča rast onesnaževanja. To sicer ni nujno v absolutnem smislu, saj razvoj novih čistih tehnologij ustvarja rast, hkrati pa zmanjšuje količino onesnaževanja. Poleg tega je treba vedeti, da ekonomija na področju intelektualne lastnine kot je kultura, del zabavne industrije in druge nematerialne dejavnosti, ne povzročajo neposrednega onesnaževanja okolja. Po drugi strani pa je gospodarstvo v celoti gledano vseeno vezano na rast materialne produkcije. To pomeni, da rast gospodarstva pomeni rast onesnaževanja. Tudi če se velik del gospodarstva dematerializira ali pa se prekvalificira v odpravljanje okoljske škode preostalega gospodarstva, se najverjetneje ne bo moglo v celoti osvoboditi simbiotične navezanosti na rast materialne produkcije.

Če sprejmemo kritiko o nemožnosti neskončne rasti, in sprejmemo idejo o reformi na brez-rastno ekonomijo¹⁰⁵, smo soočeni z izzivom, kako zagotavljati ekonomsko blaginjo in hkrati ohranjati svobodo tržne pobude in drugih ekonomskih pravic, na katere se liberalci pogosto sklicujejo. Država, ki bi želela ohranjati enako neto materialno produkcijo ali pa bi jo celo želela zmanjševati, bi morala močno poseči v delovanje trga. V taki ekonomiji ni videti drugega načina, kot da se tiste, ki večajo materialno proizvodnjo in s tem količino odpadkov, omeji v tej dejavnosti. To pa je poseg v pravico posameznika, ki rabi primerno utemeljitev. Kako torej zelena država, ki morebiti pristane na brez-rastno ekonomsko politiko, opravi s kritiko, da omejuje legitimne pravice posameznikov po svobodi gospodarske pobude?

Najprej je treba povedati, da zelena država ne nasprotuje ekonomski svobodi sami po sebi. Svoboda gospodarske pobude je priznana za legitimno pravico posameznika. Toda ta pravica mora biti omejena s pravicami drugih, da uživajo svoje pravice. V primeru zelene države so to prebivalci, ki so geografsko in predvsem časovno ločeni od vira onesnaževanja. Ko se vzpostavi mehanizem delovanja pravičnih institucij in so pravice sedanjih in prihodnjih rodov zavarovane, lahko posamezniki prosto izvajajo svojo svobodo, če le spoštujejo postavljene meje (poglavje 3.1.). Če se torej izkaže, da je v imenu pravic drugih ljudi potrebno rast materialne produkcije nujno omejiti, bo zelena država morala postaviti omejitve tržni svobodi. To bo storila legitimno na podlagi zagovora pravic enakovrednih prebivalcev prihodnosti. Meja gospodarske svobode je v pravici drugega, da uživa zdravo življenjsko okolje. Zelena država mora izpeljati projekt trajnostnega razvoja na načelih pravičnosti in enakopravnosti

¹⁰⁵ Brez-rastna ekonomija ali ekonomija, ki ni nujno odvisna od rasti materialne produkcije.

prebivalcev skozi prostor in čas. Reforme obetajo, da bodo ustvarile navdihujočo sliko zelene ekonomije, kot jo strnjeno naslika Dušan Plut, eden iz glasnejših slovenskih okoljevarstvenikov:

»Zelena ekonomija, ki bo ustvarjala milijone novih delovnih mest in pomembno pripomogla k zmanjševanju revščine, bo hkrati zmožna inovativno in uspešno odgovoriti na ključne sodobne okoljske izzive sveta, kot so odvisnost od ogljika (fossilna goriva), antropogeno povzročen podnebni kaos, degradacija ekosistemov (zmanjševanje biotske raznovrstnosti, ekosistemskih storitev) in pičlost sladke vode. Človeštvo potrebuje dejansko revolucijo v proizvodnji materialnih dobrin in odpadkov, njihovo ponovno rabo, reciklažo v okviru krožno zasnovanih proizvodno-potrošnih verig. Milijoni zelenih delovnih mest naj bi nastali v sektorjih od učinkovite rabe energije do trajnostnega kmetijstva, trajnostne industrije, kar naj bi spodbudilo pozitivne spremembe v obnašanju, kulturološke spremembe.«¹⁰⁶

¹⁰⁶ Dušan Plut, Dvig blaginje - brez rasti? : na civilizacijskem razvojnem razpotju, Delo; Sobotna priloga, str. 12-13, 6.2.2010.

5. ZAKLJUČEK

Glavna naloga zelene države je izpeljati reforme v smeri trajnostnega razvoja, ki naj bo skladen z načeli pravičnosti skozi prostor in čas. Družbeno ekonomski razvoj ljudi je potrebno uskladiti z zmožnostmi planeta za vzdrževanje sistemov, ki omogočajo raznoliko življenje na Zemlji. To je ultimativni cilj zelene države. Izmed več dobrih razlogov za prehod v trajnostno družbo, smo se osredotočili na argumentacijo, ki temelji na liberalnih predpostavkah Rawlsove teorije pravičnosti. Enakost in svoboda kot temeljni vrednoti Rawlsove teorije pravičnosti, morata veljati za vse ljudi ne glede na naključne okoliščine. Čas in kraj bivanja sta okoliščini, ki si jih posamezniki ne morejo izbrati. Iz znanstvenih projekcij o nadaljnjem razvoju globalne ekološke krize s podnebnimi spremembami na čelu, vidimo, da bodo ljudje v določenih geografskih regijah in v določenih časovnih obdobjih resno ogroženi. Te ljudi je potrebno obravnavati z enakim spoštovanjem in upoštevanjem, kot obravnavamo sodobnike. Družba, ki omogoča svobodnim in enakim prebivalcem sledenje njihovim predstavam dobrega življenja, mora vzpostaviti delovanje institucij, ki naj zagotavljajo pravične odnose med ljudmi skozi prostor in čas. Tako kot v liberalnih teorijah pravica enega človeka omejujejo svobodo drugega, morajo enako potrebe prihodnjih generacij postavljati razumne omejitve svobodi sodobnikov pri zasledovanju njihovih ciljev. Zelena država si prizadeva za sprejem vseh potrebnih politik, ki naj družbo usmerijo v okvire pravičnih odnosov med generacijami. Načela trajnostnega razvoja postavljajo različne generacije v enakovreden položaj, s tem ko poskušajo generaciji, ki odloča – sodobnikom, postaviti omejitve, ki naj zagotavljajo pravične odnose med ljudmi, ki se ločujejo v prostoru in času. Politika trajnostnega razvoja se legitimira s tem, da si prizadeva zagotoviti pravično distribucijo primarnih dobrin skozi prostor in čas. Zagotavlja spoštovanje svobode in enakosti vsem pripadnikom človeške skupnosti, ne glede na njihovo geografsko ali časovno določenost. Pravičnost kot poštenost za sodobnike pomeni podporo učinkovitim ukrepov pravičnih institucij za zaščito skupnega okolja, ki je posredi v odnosu sedanjikov do prihodnjih ljudi. Načela pravičnosti zahtevajo trajnostni razvoj.

6. DODATEK

Glenn Thomas, Tomorrow's Child.

Without a name; an unseen face
and knowing not your time nor place
Tomorrow's Child, though yet unborn,
I met you first last Tuesday morn.

A wise friend introduced us two,
and through his sobering point of view
I saw a day that you would see;
a day for you, but not for me

Knowing you has changed my thinking,
for I never had an inkling
**That perhaps the things I do
might someday, somehow, threaten you**

Tomorrow's Child, my daughter-son
I'm afraid I've just begun
To think of you and of your good,
Though always having known I should.

Begin I will to weigh the cost
of what I squander; what is lost
If ever I forget that you
will someday come to live here too.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Glenn Thomas, Tomorrow's Child, http://blog.ted.com/2009/02/tomorrows_child.php. (Poudarjeno besedilo izpostavil Dejan Savić).

LITERATURA

1. Anderson Kevin and Bows Alice, 2008. Reframing the climate change challenge in light of post-2000 emission trends. Philosophical Transactions of the Royal Society A. Published online. doi:10. 1098/rsta. 2008. 0138 http://www.tyndall.ac.uk/publications/journal_papers/fulltext.pdf 12. 2. 2010.
2. Baroch Pavel, Micronesia objects Czech plant, due to sea level rise; <http://aktualne.centrum.cz/czechnews/clanek.phtml?id=657469>, 11. 1. 2010.
3. Brennan Andrew, Environmental ethics, Stanford encyclopedia of philosophy; <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/#EnvEthPol>, 15. 2. 2010.
4. Bučar-Ručman Aleš, Okoljska kriminaliteta skozi pogled zelene kriminologije, Revija za kriminalistiko in kazensko pravo, junij 2009.
5. Dobson Andrew, Green political thought, London, New York : Routledge, 2000.
6. Eckersley Robyn, The green state: rethinking democracy and sovereignty, 2004, MIT.
7. Ferry Luc: Novi ekološki red. Drevo, žival, človek, Krtina, Ljubljana 1999.
8. Glenn Thomas, Tomorrow's Child, http://blog.ted.com/2009/02/tomorrows_child.php, 18. 2. 2010.
9. Greenpeace International, End of nuclear age, <http://www.greenpeace.org/international/campaigns/nuclear>, 30. 4. 2010.
10. Greenpeace International, Energy (R)evolution, A sustainable pathway towards clean energy future, <http://www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/energy-revolution-a-sustainab.pdf>, 2. 5. 2010.
11. IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007 (AR4), http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.htm#1.
12. Kant Imanuel, Zasnivanje metafizike morala, BIGZ, Beograd, 1981.
13. Kupujte zeleno! Priročnik o ekološkem – okolju prijaznem – javnem naročanju, Evropska komisija, http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/buying_green_handbook_sl.pdf 10.1.2010.
14. Kymlicka Will, Sodobna politična filozofija : uvod : druga izdaja, Ljubljana : Krtina, 2005.
15. LDS, Program sprejet na enajstem kongresu LDS 7. junija 2008 v Ljubljani, <http://www.lds.si/file/11637/ii-11-okoljska-agenda.pdf?download>, 15. 11. 2009.
16. Longino Helen, The Social Dimensions of Scientific Knowledge, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/scientific-knowledge-social/>, 20. 6. 2010.
17. Meyer Lukas, Intergenerational Justice, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/justice-intergenerational/>, 22. 6. 2010.

18. Mill John Stuart, Utilitarizem in O svobodi, Ljubljana: Krtina, 2003.
19. Monbiot George, Whistling in the Wind, December 2, 2008; <http://www.monbiot.com/archives/2008/12/02/whistling-in-the-wind/>, 15. 2. 2010.
20. New Economic Foundation, Growth isn't possible, http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/Growth_Isnt_Possible.pdf; 30. 4. 2010.
21. Nozick Robert, Anarchy, State and Utopia, ZDA: Basic Books, 1974.
22. Nuclear power in France, <http://www.world-nuclear.org/info/inf40.html>, 20. 6. 2010.
23. Rawls John, A Theory Of Justice, Harward University Press, 1972.
24. Svetovna Komisija za Okolje in Razvoj - Brundtlandova komisija, Our Common Future, Oxford University Press 1987, stran 43.
25. U.S. Energy Information Administration, Short-Term Energy Outlook, <http://www.eia.doe.gov/steo/>; 10. 6. 2010.
26. Ustava Republike Slovenije, Ur. list 33/91, str. 1373, dne 28. 12. 1991.
27. Visser 't Hooft, Hendrik Philip, Justice to future generations and the environment, Dordrecht, Boston, London : Kluwer Academic Publishers, cop. 1999.
28. Žižek Slavoj, Don't Just Do Something, Talk!; London Review of Books, 10 oktober, 2008; <http://sites.google.com/site/radicalperspectivesonthecrisis/news/slavojzizekdontjustdosomethingtalk>.